

Jezikoslovac Stjepan Babić u hrvatskim jezičnopolitičkim previranjima u doba SFRJ

Jelaska, Lovre

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:463877>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Lovre Jelaska

**JEZIKOSLOVAC STJEPAN BABIĆ U
HRVATSKIM JEZIČNOPOLITIČKIM
PREVIRANJIMA U DOBA SFRJ**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

LOVRE JELASKA

**JEZIKOSLOVAC STJEPAN BABIĆ U
HRVATSKIM JEZIČNOPOLITIČKIM
PREVIRANJIMA U DOBA SFRJ**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Mario Grčević

Zagreb, 2022.

Posveta

Moj deda, ovaj je rad tebi posvećen. Počeo sam ga pripremati kada mi više nisi mogao odgovarati na pitanja. Otišao si tijekom njegova pisanja. Pišući ga shvatio sam da sam poznavao svojega djeda, ali da sam tek sada upoznao Stjepana Babića. Ostavio si toliko toga iza sebe da ću teško moći sve uhvatiti, ali nadam se da ćeš primiti barem ovo malo koliko sad nudim.

Stjepan Babić i Lovre Jelaska
na proslavi unukova 2. rođendana

Stjepan Babić i Mario Grčević

SAŽETAK

Iako je često spominjano da je Stjepan Babić bio borac za hrvatski jezik, manje je istraženo kako je to on točno vodio tu borbu. Stoga je cilj ovoga rada opisati njegov lik i način njegova djelovanja u SFRJ. To se čini na temelju nekih poznatih i manje poznatih izvora. Nakon uvoda u drugomu se poglavlju, uglavnom na temelju autobiografije, izdvajaju i tumače podatci o njegovu djetinjstvu i ranoj mladosti koji su ga bitno odredili. U trećemu se poglavlju na temelju izabranih objavljenih podataka upotpunjenih dijelovima Babićeva dnevnika predočava način stručnoga djelovanja. U zaključku se sažeto iznose najvažnije spoznaje o njegovu načinu djelovanja na temelju ovoga rada. Babiću je poznavanje komunističkoga sustava omogućilo da uspije u svojoj struci te da djeluje na hrvatski jezik i očuva ga, iako se nije učlanio u Komunističku partiju. Znao je kako se prikazati bezopasni(ji)m za sustav koji je svugdje tražio neprijatelje da ih ukloni. U vremenima najvećih pritisaka katkada je tek izvanjski, obaveznim nazivom jezika koji je bio propisan, političkom moći skrivao svoje prave namjere koje se mogu otkriti pažljivim čitanjem i razmišljanjem o onomu što je napisao. Uglavnom se nije borio za hrvatski jezik izravnim otkrivanjem svojih stavova u javnosti, nego najčešće neizravno, stručnim, znanstvenim i znanstveno-popularnim radom, u čemu mu je sama plodnost bila jedno od borbenih sredstava.

Ključne riječi: hrvatski jezik, Stjepan Babić, način borbe za hrvatski jezik, komunizam

SUMMARY

Although Stjepan Babić is often mentioned as a fighter for the Croatian language, there has been little research done on how exactly he fought those battles. The aim of this paper is therefore to describe his character and the way he worked during the second Yugoslavia. This is based on both known and lesser-known sources. After the introduction, the second chapter is mainly based on his autobiography and singles out and interprets information about his childhood and early youth which significantly impacted him. The third chapter presents, based on selected published data supplemented with parts of Babić's diary, the way his professional activity was conducted. The conclusion summarizes the most important findings about his way of working for the cause of the Croatian language based on this paper. Babić's knowledge of the communist system enabled him to succeed in his profession and to work towards preservation of the Croatian language, despite not joining the Communist Party. He knew how to appear harmless in a system that was scouting everywhere for enemies that needed to be removed. In times of greatest pressure, he (sometimes just seemingly) hid his true intentions by using the obligatory politically prescribed name of the language. This can be revealed by carefully reading and thinking about what he wrote. He did not fight for the Croatian language by directly revealing his views to the public, but usually indirectly through professional, scientific, and popular science work, in which his productivity was one of his weapons in the struggles for the Croatian language.

Key words: Croatian language, Stjepan Babić, the struggle for Croatian language, communism

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Okolnosti koje su oblikovale Stjepana Babića kao jezikoslovca.....	6
2.1. Okolnosti i osobna iskustva tijekom školovanja	7
2.2. Babićev otac	12
2.3. Babićeva majka	17
2.4. Odgojni stilovi Babićevih roditelja	18
2.5. Salezijanski odgoj	20
2.6. Babić u Drugome svjetskome ratu	22
2.7. Babić u zatvoru.....	24
2.8. Babićev studij.....	27
2.9. Zaključno o autobiografiji	31
3. Načini djelovanja Stjepana Babića u jezičnim previranjima	33
3.1. Kritika Gramatike hrvatskoga ili srpskog jezika.....	33
3.2. Babićeve polemike sa Slamnigom i Brozovićem.....	34
3.3. Optužbe za unitarizam i čitanje među redovima	35
3.4. Razgovori o jeziku u Vjesniku i detalj oko <i>Deklaracije</i>	40
3.5. Hrvatski pravopis	44
4. Zaključak.....	47
5. Literatura	49
6. Prilozi.....	51

1. Uvod

Hrvatski je jezik u Republici Hrvatskoj već više od trideset godina službeni jezik. Hrvatski književni jezik ima svoj današnji oblik zahvaljujući brojnim jezikoslovcima koji su ga svojim radom oblikovali, ali su na taj jezik i jezikoslovce uvelike utjecale povijesne i političke prilike tijekom stoljeća. Prije nego je krajem dvadesetoga stoljeća u Republici Hrvatskoj postao službenim jezikom, hrvatski je većinu toga stoljeća službeno proveo kao jedna od dvije varijante hrvatskog ili srpskog, srpskog ili hrvatskog, hrvatskosrpskog ili srpskohrvatskog jezika. To je stoljeće bilo obilježeno pokušajima da se hrvatski dio imena izgubi pa su hrvatska jezična rješenja bila potiskivana pred srpskim jezičnim rješenjima, što je pratilo društvena zbivanja u kojima je srpski dio dviju Jugoslavija pokušavao uspostaviti dominaciju nad ostalim narodima Jugoslavije. Kao što su brojni hrvatski političari zaslužni za obranu hrvatskih političkih prava i posebnosti, hrvatski vojnici za obranu hrvatske zemlje i neovisnost, hrvatski su jezikoslovci zaslužni za obranu hrvatskoga jezika.

Mnogi su hrvatski jezikoslovci djelovali i radili na hrvatskome jeziku tijekom 20. stoljeća, ali ipak nisu svi to činili jednako predano i dosljedno. Jedan je od najistaknutijih svakako Stjepan Babić koji je u hrvatskoj jezičnoj kulturi i povijesti od druge polovice dvadesetoga stoljeća odigrao neizbrisivu ulogu i za to mu, no tek od nastanka hrvatske države, nije nedostajalo pohvala i priznanja. Iako je u javnosti najpoznatiji kao jezikoslovac i znanstvenik, posebno otkako je postao akademikom, bio je i profesor hrvatskoga jezika na kroatistici Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pa je oblikovao brojne profesore hrvatskoga jezika koji su djelovali i danas djeluju u hrvatskim školama i na hrvatskim fakultetima. Njegova su djela među temeljnim djelima kroatističke znanosti. Jedan je od autora najznačajnijih hrvatskih jezikoslovnih priručnika prošloga stoljeća: *Hrvatskoga pravopisa, Gramatike hrvatskoga jezika, Akademijine gramatike*, kao i mnogih drugih jezikoslovnih knjiga i priručnika. Među njima je *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* djelo kojemu nema ravna među svim slavenskim jezicima, što se gotovo uvijek ističe kada se govori o njegovu znanstvenomu radu.

O Stjepanu Babiću napisano je mnogo pa nije vjerojatno da će ga hrvatska javnost i povijest zaboraviti u skorije vrijeme, ali teško je dovoljno napisati koliko je zadužio hrvatski jezik i kulturu jer se o njegovim djelima i djelovanju još ne zna toliko, a vrijedilo bi opširnije opisati i njega sama jer je bio vrlo osebujan čovjek. Iako je često spominjano koliko je Stjepan Babić bio borac za hrvatski jezik, slabije je istraženo u kakvim je okolnostima vodio tu borbu i kako je to on točno vodio borbu za hrvatski jezik. Nije jednako bori li se netko za hrvatski

jezik u 21. stoljeću u demokratskoj Republici Hrvatskoj ili u komunističkoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Stjepan Babić radio je i borio se za hrvatski jezik i tijekom hrvatske neovisnosti, ali okolnosti su toga rada sasvim drugačije nego tijekom druge Jugoslavije u kojoj se zaposlio i dočekaao (prvu) mirovinu.

Stjepan Babić rođen je još za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, ali je djelovao tijekom gotovo cijeloga postojanja države nazivane pokratom SFRJ, koja se kolokvijalno naziva Drugom Jugoslavijom ili Titovom Jugoslavijom. Pokrata se odnosi na državu koja je mijenjala svoja imena pa se službeno svojedobno zvala i Demokratska Federativna Jugoslavija, i Federativna Narodna Republika Jugoslavija. Mnogi njegovi suradnici i znanci, kao i šira javnost, znaju osnovno o tomu tko je bio i što je napravio za hrvatski jezik i kulturu kada je djelovao u vrlo osjetljivomu vremenu za hrvatski jezik.

Postoji dosta radova koji su o tomu već pisali, posebno nakon njegove smrti, uključujući i radove koje je napisao sam autor (neki od njih imaju znakovite naslove, poput knjiga *Tisućljetni jezik naš hrvatski*, *Hrvatski jezik u političkom vrtlogu* i *Hrvatska jezikoslovna prenja*). Stoga ovaj rad ne nudi pregled tih podataka i istraživanja, nego se njime želi doprinijeti slici zauzetoga kroatista. Cilj je rada opisati lik Stjepana Babića kao jezikoslovca i način njegova djelovanja kako bi se shvatilo zašto je postao baš takvim hrvatskim jezikoslovcem i kako je to postupao u povijesno-političkim prilikama i jezičnim previranjima u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ). To će se činiti na temelju nekih poznatih i manje poznatih izvora, uz nekoliko podataka prikupljenih osobnim razgovorima s njegovim najbližima.

U drugomu poglavlju opsežno će se izdvajati i tumačiti podatci o njegovu djetinjstvu i ranoj mladosti koji su ga toliko bitno odredili da se korijeni, odnosno načini njegovih postupaka u razdoblju SFRJ mogu njima protumačiti. U tomu se poglavlju glavnina podataka crpi iz autobiografije Stjepana Babića *Na Božjim putovima*, koja je u nastavcima izlazila u časopisu *Marulić*, potom je dorađena i pripremljena kao za tisak, ali je ostala u rukopisu.

U trećemu će se poglavlju na temelju izabраниh objavljenih podataka upotpunjenih dijelovima Babićeva dnevnika predočiti način stručnoga djelovanja na temelju nekoliko njegovih postupaka u struci, od najranijih, kritike jedne gramatike i polemike s kolegom kada je još bio studentom; preko načina pisanja u kojemu se izvanjski daje danak tadašnjim unitarističkim nastojanjima, a iznutra se neizravno zastupa hrvatski jezik; jezičnih savjetodavnih nastojanja oko odabira hrvatskih riječi do trenutka u razdoblju postupka izdavanja Hrvatskoga pravopisa kada je prelomio u sebi odluku da ne će više taktizirati oko naziva jezika nego će konkretizirati pravo da svoj jezik nazove hrvatskim. Bez obzira na

privremene teške posljedice te odluke i ponovnu sličnu odvažnu odluku u trenutku izdavanja prvih dviju knjiga Akademijine gramatike, o kojima u ovom radu ne će više biti pisano, smatra se da tih nekoliko opisanih postupaka dovoljno predstavljaju način djelovanja jezikoslovca Stjepana Babića usmjeren očuvanju norme hrvatskoga književnoga jezika koji je proizlazio iz njegove osobnosti usmjerene prema jasno određenom cilju, i to u vremenima kada se zbog takve djelatnosti politički stradavalo, a moglo se završiti i u zatvoru, što se i dogodilo nekim od njegovih kolega.

U zaključnomu će se poglavlju rada sažeto iznijeti najvažnije spoznaje o načinu djelovanja jezikoslovca Stjepana Babića na temelju ovoga rada i navesti prijedlozi za nastavak sličnim istraživanja.

2. Okolnosti koje su oblikovale Stjepana Babića kao jezikoslovca

U jezičnim previranjima u razdoblju SFRJ jezikoslovci su imali različite stavove o jeziku, kao što je to uostalom slučaj s jezikom neovisno o razdoblju ili području nekoga jezika. Na različite jezične politike i stavove o jeziku pojedinih jezikoslovaca utječu obrazovanje, okolina, bliski pojedinci, prilike i drugi čimbenici. Ovo se poglavlje bavi bitnim čimbenikom koji je oblikovao pogled na hrvatski jezik i stav o njemu jezikoslovca Stjepana Babića, a to je njegovo odrastanje.

Odrastanje se odnosi na razdoblje sazrijevanja čovjeka kao pojedinca u biološkome i u psihičkome smislu. U hrvatskoj kulturi, kao i u većini zapadnih europskih zemalja, smatra se da je pojedinac potpuno sazrio i odrastao kada napuni osamnaest godina, iako pojedinac zbog raznih situacija, saznanja, sposobnosti i vještina može biti smatran zrelim i ranije. Školski se sustav pokušava voditi pedagoškim i didaktičkim spoznajama da svoj program prilagodi djeci koja kao učenici postaju njegov bitni dio, ali djecu odgaja i poučava obitelj i okolina uglavnom jednako, ali katkada u većoj mjeri nego sama škola. Barem je tako bilo s jezikoslovcem kojim se bavi ovaj rad.

Stjepan Babić napisao je autobiografiju koja je najprije u nastavcima izlazila u časopisu *Marulić*. Potom ju je autor teksta dopunio i popravio, a onda ju je Slavko Mirković, novinar, pisac i pjesnik, jedan od utemeljitelja pododbora Matice hrvatske u Slavnskome Brodu, uredio i pripremio za tisak. Napravio je korekturu i naslovnicu, a knjigu je grafički pripremila udruga građana *Baština*. Knjigu je trebao tiskati izdavač *Best* u Slavnskomu Brodu u 500 primjeraka (JZ/SBplus). Međutim, kako je on najprije obolio, a potom preminuo 28. siječnja 2021. godine s izdavanjem je stalo. U trenutku pisanja ovoga rada autobiografija i dalje nije objavljena kao knjiga i ne će biti objavljena u navedenom ogranku. U neobjavljenomu obliku bila je dostupna za raščlambu u ovomu radu pa će u ovomu poglavlju kao rukopis biti glavni izvor.

2.1. Okolnosti i osobna iskustva tijekom školovanja

Stjepan Babić odrastao je u slavonskomu selu Oriovcu, a osim u rodnomu mjestu školovao se u Slavonskomu Brodu, Osijeku i Zagrebu, gdje je maturirao (Ham 2011: 97). Ovo nisu samo činjenice navedene kao opće obavijesti, nego mjesta koja su svojom povijesno-političkom zbiljom utjecala na Babića tijekom njegova odrastanje, što ga je izravno oblikovalo kao jezikoslovca.

Pravoslavni vjernici na hrvatskim prostorima

U poglavlju „Političke prilike i školovanje“ svoje autobiografije Stjepan Babić (2013: 14) navodi da do 1918. godine u Slavoniji nije bilo Srba. Tvrdnju da nije bilo Srba u Slavoniji ne treba shvaćati doslovno, nego kao Babićev opis okoline u kojoj je odrastao.

S povijesne se strane o tome može naći svojevrsna potvrda kod Hrvoja Matkovića u njegovoj *Povijesti Jugoslavije* gdje u poglavlju *Srpska pravoslavna crkva* autor navodi: „Poslije stvaranja zajedničke jugoslavenske države 1918., na njezinu teritoriju našle su se tri autokefalne pravoslavne crkvene oblasti u rangu metropolija: beogradska, srijemsko-karlovačka i crnogorsko-primorska. [...] U svibnju 1919. u Beogradu je izvršeno ujedinjenje svih tih do tada autonomnih crkvenih područja i organizacija u jedinstvenu Srpsko pravoslavnu crkvu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca“ (Matković 1998: 120-121).

Sam Babić navodi iz osobnoga iskustva da su razlike vjerskih denominacija bile poglavito razlike osobnih uvjerenja i da pravoslavci nisu bili smatrani Srbima pa se ni sami tako nisu zvali. „Bilo je stanovnika pravoslavne vjere, ali oni nisu bili Srbi. Što su bili, ja ne znam. Mi smo ih zvali Vlasi. Malo, gotovo ništa ne znam o njihovoj vjerskoj praksi, samo znam da nisu bili Srbi. Znam iz rodbinskog iskustva. Moja teta, mamina sestra, udala se za pravoslavca Vrzića i mi to nismo doživljavali da se udala za Srbina. Tada pojam Srbin u mojem zavičaju nije postojao“ (Babić 2013: 14).

Povezanost ili odvojenost Vlaha i Srba nije tema ovoga rada, ali se ovdje spominje kao stvarnost u kojoj je Babić odrastao. Kako je nakon spomenutoga ujedinjenja svih pravoslavnih crkvi 1919. na području Kraljevine SHS to stanovništvo pretvoreno u Srbe?

Stjepan Babić rođen je šest godina nakon službenoga ujedinjenja pravoslavnih crkvi u jednu Srpsku pravoslavnu crkvu, ali kako se promjene nekadašnjih heterogenih pravoslavaca u srpske pravoslavce nije moglo dogoditi preko noći, on je mogao na svojem iskustvu od najranijih dana promatrati tu promjenu. O tome govori: „Pravoslavni su postali Srbima tek poslije 1918. kao[sic] su došli vjeroučitelji Srpske pravoslavne crkve i učili pravoslavnu djecu da su Srbi. I tako moj tetak još nije bio Srbin, ali su njegova djeca Dušan i Štefo ne samo

postali Srbi nego su se na toj osnovi tukli s hrvatskom djecom... [...] Išao sam u goste tetki i tetku Vrziću i tamo korio bratiće Dušana i Štefu što se tuku sa svojim rođacima jer sam smatrao da su rođački odnosi jači od nacionalnih“ (Babić 2013: 15). Kao što se vidi, u opisanim događajima Babić naglašava protivljenje sukobima temeljenim na etničkoj podjeli i smatra da oni loše utječu na važniju podjelu, onu obiteljsku.

Širenje srpskoga utjecaja

Osim što je svjedočio širenju srpskoga utjecaja preko vjerskoga opredjeljenja, svjedočio je još nasilnijemu i težemu utjecaju – srpskoj većini u vlasti, i to na mjesnoj razini. Kako je bio dijete, nije mogao doživjeti velikosrpski režim na području cijele Hrvatske, ali je bilo dovoljno da ga promatra u manjoj sredini kao što je bilo selo gdje je odrastao. To opisuje ovako: „Izrazita manjina po postotku, ali većina po vlasti. Srpski se duh, i srpski teror prilično osjećao i budio u starim i mladim Hrvatima otpor i jačao hrvatski duh“ (Babić 2013: 15). U nastavku opisuje kako je nakon smrti kralja Aleksandra Karađorđevića teror još pojačan, a kao primjer opisuje događaj kada su mještani u gostionici pjevali zabranjene hrvatske pjesme. Žandari su se posvađali s mještanima i jedan od njih je upucao Oriovčanina Pavla Sorića iz puške, a njega su mještani izboli noževima. Takav događaj u njegovu selu, vjerojatno je uz druge primjere nasilja, na desetogodišnjega Babića ostavio snažan dojam. Kada je pjevanje pjesme koja govori o Hrvatskoj i ljubavi prema njoj dovoljno da se izgubi život, ideje bratstva i jedinstva koje su se poslije pojavile nisu mogle izgledati uvjerljivo. Naročito kada je druga Jugoslavija, s drugim vladarom i drugim političkim sustavom, nastavila proces zatiranja hrvatskoga jezika i kulture.

Babić je nastavak srpskoga utjecaja osjetio i u gimnaziji u Slavonskome Brodu, za kojega kaže da je Jugoslavija nametnula dio imena 'Slavonski' kako ne bi bio Hrvatski Brod (za razliku od Bosanskoga). Slavonski Brod to je ime dobio 1934. godine, dok se prije te godine zvao samo Brod ili Brod na Savi (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje). Babić (2013: 86) smatra da je ta promjena imena bila dio srpskoga duha u hrvatskome Brodu i da je time vlast htjela pokazati svoj autoritet. On u tome vidi samo autoritet ili pokazivanje tko je gazda, dok je vjerojatnije da je to bio i oblik naglašavanja regionalnih razlika i buđenje prijašnje podjele hrvatskih zemalja na kraljevine Hrvatsku i Slavoniju kao dio politike *divide et impera*, ali to nije tema ovoga rada, k tomu takva analiza Babiću vjerojatno i ne bi bila bitna. Dovoljno je primijetiti da Babić u tome vidi srpski utjecaj, a u tome je vjerojatno u pravu. Osjetio je taj utjecaj i od ravnatelja, i od profesora, i od školstva općenito.

Ravnatelj, tj. direktor brodske gimnazije za vrijeme Babićeva školovanja bio je Lazar Čelap. Babić njegovo upravljanje uspoređuje s vladavinom kralja Aleksandra Karađorđevića. Proziva njegovo primjenjivanje školskih pravila i strogoću diktaturom, a kao potporu toj tvrdnji pridodaje da je nastojao postaviti što više srpskih profesora, uvesti što više srpskih udžbenika, osigurati da knjižnica ima što više srpskih knjiga i da se slave srpske svečanosti. Kao dokaz tomu prilaže popis udžbenika iz zemljopisa i povijesti za školsku godinu 1937.-1938., za koje Babić kaže da su najvažniji predmeti za nacionalnu svijest, a svi navedeni udžbenici toga popisa imaju nazive na srpskome jeziku. Zanimljivo je da tu kao jezikoslovac nije uvrstio jezik – možda nije imao pristup popisu udžbenika iz jezika, dok ih je za zemljopis i povijest imao. Poslije spominje profesora iz povijesti i jugoslavenske književnosti Ivana Švabića, uz napomenu u zagradi da je u svjedodžbama pisao „srpskohrvatskoslovenački jezik“, ali da je u ostalim tekstovima pisalo srpskohrvatski ili kraticom srp.-hrv. jezik. Profesor Ivan Švabić govorio mu je da je ispravno 'znam da radim' umjesto 'znam raditi', što ga je kao dječaka zbunjivalo, posebno zato što je u časopisu *Hrvatska straža* našao potvrdu da je 'znam raditi' ispravno (Babić 2013: 87).

Ovo nije dramatičan primjer velikosrpskoga utjecaja, ali budući da ga Babić zapisuje u svojoj autobiografiji, njemu je bio znakovit. Babić (2013: 87) svoj općeniti stav o svojim profesorima u slavonskobrodskoj gimnaziji izražava ovako: „Profesori su se vladali različito. Gotovo trećina profesora bili su Srbi, a mnogi koji nisu bili, vladali su se tako da sam mislio da su Srbi“. Ovaj stav u svijetu političke korektnosti može stvoriti dojam Babićeve ksenofobije prema srpskomu jeziku i Srbima, ali nije riječ o tome. Stjepan Babić ne koristi se grubim opisima, ne napada i ne iskazuje protivljenje srpskomu jeziku ili kulturi samima po sebi. Iz njegova opisivanja tih događaja jasno se može iščitati da mu je smetao srpski utjecaj na štetu hrvatskoga jezika, koji se pokazao u većinskom korištenju srpskih udžbenika i zatajivanja hrvatstva i da se tomu protivi.

Zatajivanje hrvatstva osim spomenutim pojavama Babić prikazuje i događajem kada im je Gabrijela Podtoptani, profesorica iz srp.-hrv. jezika i jugoslavenske književnosti, čitala *Urotu zrinsko-frankopansku*. Ona je na Babića ostavila dojam kao dobra predavačica. Kao dobar pedagoški pristup navodi njezin običaj da razredu kao nagradu pet do deset minuta čita književne tekstove kada bi bila zadovoljna ponašanjem i radom svojih učenika. I tako se tijekom čitanja spomenutoga djela, kada je čuo opis odrublivanja glave Zrinskoga i Frankopana, jedan učenik rasplakao, i to toliko da je profesorica zatražila da izađe na hodnik kako bi došao k sebi poslavši mu kao pratnju Stjepana Babića i još jednoga učenika. Taj je

drugi učenik na hodniku ovom rasplakanomu rekao „I ja sam Hrvat, ali to se ne smije pokazati“ (Babić 2013: 88).

Školski (ne)uspjeh

U autobiografiji autor prepričava i druge događaje vezane uz školu, ali bitno je da svoje prijašnje neuspjehe u školi ipak ne pripisuje profesorima, nego svojoj naravi i slabomu učenju, čak i ako bi se mogao dobiti dojam da govori o njihovoj krivici. To je najočitiije kada govori o profesorici francuskoga jezika: „Mojom je sudbinom odlučila Amalija Kojdl, mlada profesorica francuskoga jezika. [...] nije u meni uspjela vidjeti budućega jezikoslovca, sveučilišnoga profesora i akademika. Njezin je grijeh toliko veći što je bila i profesorica srp.-hrv. jezika. No nije ona kriva. Ja ne samo da nisam učio, nego sam još na francuskom pravio kojekakve huncutarije“ (Babić 2013: 91).

Stjepan Babić ponavljao je i prvi i drugi razred tadašnje gimnazije (što bi danas bili peti i šesti razred osnovne škole) pa ga je otac ispisao iz škole. Objasnio mu je da ga ne namjerava školovati šesnaest godina da bi položio osam razreda. Budući da je svaki od prva dva razreda ponavljao, uvjerljiva mu je pretpostavka da bi i ostale jednom ponovio i tako došao do te dvoznamenkaste brojke. Jasno da njegov otac nije mogao znati bi li se to doista dogodilo i u ostalim razredima, ali nije bio ni malo spreman na tu mogućnost. Mladomu je Stjepanu Babiću to jamačno teško palo, a to se može prepoznati i u navedenom dijelu navoda kada govori kako je profesorica Kojdl „odlučila“ o njegovoj sudbini i kako nije u njemu vidjela sve buduće akademske uspjehe koje je postigao. Vidi se to i u jednomu, danas popularnomu, postupku uspoređivanja s drugim uspješnim pojedincima koji su pokazali neki oblik poteškoća ili loših rezultata u školi. Nakon opisa svojega neuspjeha u prva dva razreda tadašnje gimnazije Babić pokušava ublažiti loš dojam primjerom poznatoga hrvatskoga pisca Antuna Gustava Matoša: „Ako se ovdje smijem poslužiti velikim primjerom, Matoš je završio šest razreda gimnazije, sedmi je ponavljao, a imao je negativnu ocjenu iz hrvatskoga“ (Babić 2013: 92).

Taj se pristup opravdavanja i umanjivanja vlastitih školskih neuspjeha usporedbom s poznatom, priznatom i slavnom osobom koja je također imala problema u školi često može susresti u svakodnevnome životu. Primjerice, za Alberta Einsteina u takvim se prilikama govori da je imao loše ocjene iz matematike ili da je pao matematiku. Time se koristi ili kao tehnikom umanjivanja vlastitih neuspjeha ili kao motivacijom učenika s poteškoćama u učenju ili onih s lošijim ocjenama. Autori koji su u svojem radu propitivali jesu li doista Rodin, Patton, Edison, Wilson i Einstein imali poteškoća s učenjem (Adelman i Adelman

1987) istražujući kakvi su zaista bili školski uspjesi tih poznatih osoba. Dostupnim podacima opovrgavaju teze o neuspjehu tih pojedinaca. Ako su određeni neuspjesi ili problemi i postojali tijekom njihova školovanja, razlozi su često bili drugačiji od onih koje im se obično pripisuje. Većina Einsteinovih biografa, navode autori, slaže se da je imao zakašnjeli razvoj govora, ali nema pravih pokazatelja koji bi uputili na disleksiju. Einstein je sam za sebe govorio da nije bio „niti posebno loš niti posebno dobar“ učenik, ali je svejedno bio obrazovan i vješt čitač. Njegova je sestra ustvrdila da je imao manjih poteškoća s matematikom u nižim razredima, ali s obzirom da su mu ocjene poslije uvijek bile vrlo visoke, te su poteškoće vjerojatno bile rezultat zbunjenosti onih koji su mu zadavali prejednostavne zadatke – njemu koji je bržim i nekonvencionalnim putem dolazio do rješenja (Adelman i Adelman 1987: 278).

Babić govori da je i Antun Gustav Matoš imao problema u školi, ali kao da ne shvaća kako nema potrebe tražiti opravdanja – on je akademski dokazao svoju sposobnost i završetkom fakulteta, doktoratom, titulom akademika i svim svojim brojnim i vrijednim radovima u cijelomu svojem radnom životu i mirovini. Kako navode spomenuti autori, posezanje za povijesnim ličnostima i posthumne dijagnoze njihovih poteškoća u učenju vode samo k pseudo povijesti i postupcima koji se mogu izbjeći živim primjerima kao motivacijom (Adelman i Adelman 1987: 278).

Budući da sam opisuje svoje prijašnje neuspjehe, a hrvatska ga javnost koja zna za njega vjerojatno smatra uspješnim čovjekom zbog spomenutih postignuća, ponudit će se drugo objašnjenje za njegov kraj školovanja. Kao i na mnogo toga vezanoga uz Stjepana Babića, moguće da je i na njegovo školovanje utjecao njegov otac, a ne nedostatak inteligencije. Uostalom, sam Stjepan Babić ne sumnja u svoju pamet. U šaljivu tonu opominje da se spreman posvađati ako bi se ona dovela u pitanje. Ipak, priznaje da se ne smatra najpametnijim i da je bio sposoban napraviti gluposti:

„Da sam pametan, jesam. Molim vas, nemojte to osporavati jer ćemo se posvađati, a ja se ne volim svađati ako ne moram. Istina, učinio sam u životu pokoju glupost, ali to se događa svakomu, samo što mnogi svoje gluposti ne priznaju ili teško priznaju, ja priznajem, ali ne ćemo o tom, o mojoj ćemo pameti. Kad se gleda općenito, onda valja reći da ima malo ljudi, ako ih uopće ima koji će priznati da nisu dovoljno pametni. Tu sam ja malo skromniji jer znam da mnogošta ne znam, da ima talenata kojih ja nemam, imam samo ono što mi je Bog dao“ (Babić 2013: 27).

Babić zatim navodi četiri razloga svoje pameti: prvi je roda koja mu je kljunom razrezala čeonu režanj kada je imao pet ili šest godina; drugi je njegova baka Ljubica, koja se povodeći se narodnim vjerovanjem pobrinula da mu se ne „prišije pamet“ tako da nije dopuštala da se oštećenja na odjeći popravljaju dok još nosi tu odjeću; treći su razlog njegov otac i škola koji mu nisu dopuštali da se kao ljevak služi lijevom rukom; četvrti je razlog

pameti njegovo prezime, zbog kojega je često bio među prvima koje su profesori ispitivali kako se nalazilo na početku imenika. Od četiri navedena razloga prva se dva vrlo lako može dovesti u pitanje. Koliko je poznato, ne postoje istraživanja koja bi dokazala da posjekotine na čelu dovode do razvoja mozga, a još manje da šivanje odjeće na djetetu utječe na razvoj mozga. Tu bi netko mogao reći da Babić nedovoljno poznaje biologiju i ljudski razvoj, ali zapravo do izražaja dolazi njegov smisao za humor, kojemu je Babić u većini svojih djela sklon. I u opisu trećega razloga svoje pameti, a to su otac i škola koji nisu dopuštali da bude ljevak, Babić se pokazuje duhovitim:

„Moj je otac imao poseban razlog da od mene pravi dešnjaka. Naime ljevakom je bio i moj ujak Tina, što još ne bi bilo tako strašno da ujedno nije bio i ljevičar, još gore: komunist. A to moj otac nije mogao podnijeti. Kad već šurjaka nije mogao promijeniti, mogao je ne dopustiti da mu sin postane ljevak i ljevičar. Nije jedna batina pala na moja leđa s prijetnjom: E, ne ćeš ti meni biti ko[sic!] Tina. I tamo sam ja već u djetinjstvu trpio zbog komunizma“ (Babić 2013: 28).

Današnja je pedagogija vrlo nesklona tjelesnomu kažnjavanju kao disciplinarnoj metodi, a Babić tu situaciju ublažava humorom. Danas je možda teško zamisliti da se dominantna ruka gleda kao važna odrednica učenika i da se ljevorukost tako drastično pokušava iskorijeniti, ali to je bila Babićeva stvarnost. Iako se ljevorukost i lijeva politička orijentacija ovdje povezuju humorom, može se prepoznati da je od vrlo rane životne dobi u Babiću otac usadivao odbojnost prema *lijevome*, što Babić, poput svojega oca, povezuje s komunizmom.

2.2. Babićev otac

Može se reći da je Stjepan Babić jako volio svojega oca Slavka. U svojoj biografiji posvetio mu je čak dvadeset i jedno potpoglavlje koja su dio poglavlja „Zanimanja moga oca“. Ono počinje na 31. stranici, a završava na 78. stranici, čime Stjepanov otac Vjekoslav zvani Slavko (kako će ga se nazivati i u ostatku teksta) od 250 stranica autobiografije s predgovorom zauzima čak 48 stranica, dakle približno petinu cijele autobiografije. U njima ne govori samo o ocu, nego i očevim postupanjima prema njemu i drugima, ali u prvomu je planu ipak otac i dojam koji je ostavio na njega od najranijih dana.

Babić mu se na brojnim mjestima divi, a moguće su kritike blage ili prikazane pomoću humora. Činjenicu što toliko piše o svojem ocu i njegovim zanimanjima, čovjeku koji ga je u bitnome oblikovao, Stjepan Babić (2013: 31) objašnjava sam:

„Kao što će se vidjeti, nije mi cilj da opisujem zanimanja kao zanimanja, nego je to samo oblik da opišem lik jednoga čovjeka po kojem jesam što jesam, da opišem mladost i prilike u kojima sam živio, da iz jedne perspektive ocrtam doba koje je sada već daleka prošlost ne toliko po tijeku vremena nego po velikim promjenama u njem.“

Ovaj citat znakovit je bar iz dva razloga. Prvi je što se u njemu vidi da je Stjepanu Babiću lik oca poslužio da opiše vrijeme i prilike u kojima je odrastao, što dokazuje koliki mu je bio čimbenik u životu. Drugi je što se u njemu vidi svijest kako se razdoblje kada je živio sastojalo od brojnih promjena: u politici, društvu, jeziku, tehnologiji i tako dalje, o njima će se u radu poslije više govoriti.

U poglavlju *Zanimanja moga oca* nalaze se oko četrdeset i dva zanimanja opisana u dvadeset i jednomu potpoglavlju. Iako to poglavlje doista opisuje ta zanimanja, ali i čovjeka koji je oblikovao Stjepana Babića, ono služi i kao vrijedan prikaz života u jednome malome slavonskome selu u 20. stoljeću. U njemu se može vidjeti svakodnevica i političke prilike u kojima je Babić odrastao. Općenito, poglavlje pruža slikoviti prikaz onoga čime su se hrvatski seljaci bavili i kako su živjeli u tome vremenu na primjeru Stjepana i Slavka Babića te u manjoj mjeri ljudi iz njihova sela i njegove okolice.

Tematski su poredana tako da zanimanja koja se mogu povezati jedno uz drugo čine jedno potpoglavlje. Neke su poveznice prilično očite, kao u potpoglavlju *Vinogradar, vinar, pecar, pivar i cjepilac*, a za neke Babić dodatno pojašnjava u tekstu zašto ih je stavio u zajedničko potpoglavlje, primjerice u potpoglavlju *Urar, zvonar, tobđžija, meteorolog i kišobranar*. Nisu svih tih četrdeset i dva zanimanja bila zanimanja u smislu struke, već interesa, a vjerojatno je većina njih bila više očeva zainteresiranost ili strast nego struka ili stručnost, čak i ako bi dobivao novac za njih. Po zanimanju u smislu zaposlenja i stručnosti Slavko Babić bio je željezničar, tako ga Babić i opisuje, a iz teksta se vidi da je bio službenik. To zanimanje Babić nije uvrstio niti u jedno potpoglavlje naslovom, ali spominje se vrlo često u cijelomu djelu. Babić opisuje ona zanimanja svojega oca koja je u djetinjstvu mogao doživjeti. Očevo stručno zanimanje nije bilo toliko prisutno u njegovu svakodnevnome životu, osim što je na temelju očovoga posla mogao jeftinije putovati vlakom. Otac bi odlazio na posao željezničara i vraćao se s njega, a doma bi se bavio drugim poslovima i interesima koje Babić opisuje. Od svih zanimanja Babićeva oca za potrebe ovoga rada izdvojiti će se tri.

Priče i pitalice

Prvo je njegov otac kao *pričalac*. Slavko Babić pričao je Stjepanu Babiću brojne priče i viceve, ili im je Stjepan prisustvovao dok bi ih pričao drugima pa ih prema sjećanju također zapisuje ili opisuje u tomu poglavlju. Nadovezujući se na spomenutu Babićevu tvrdnju da on opisuje svoga oca i njegova zanimanja kako bi opisao čovjeka po kojemu je ono što jest, može se pretpostaviti da su te priče imale bitan utjecaj na njega kad ih je uvrstio u svoju autobiografiju. Ne treba im nužno pripisivati ključnu ulogu u oblikovanju Stjepana Babića

kao osobe, ali vrijedi ih spomenuti jer je moguće da su očevi pristupi jeziku u određenoj mjeri utjecali na Babićeve jezikoslovne stavove, odnosno njegova razmišljanja o jeziku. Autor svakako prepoznaje očevu zanimanje za jezik, barem radi pričanja šaljivih priča i pravljenja šaljivih situacija: „Znao bi postavljati i pitalice, često s izravnom jezičnom dimenzijom: – Briješ li se sam? Kako se većina brijala sama, svatko bi odgovorio potvrdno. A otac bi pomalo pobjednički odgovarao: – Kad bi se ti sam brijao, onda bih ja nosio bradu doвле. I otac pokaže rukom do trbuha“ (Babić 2013: 63).

Ova pitalica možda zahtijeva objašnjenje jer je pitanje dvosmisleno. Babićev bi otac naveo sugovornika da pomisli na jedno značenje – brije li se samostalno, a on bi tako postavljenim pitanjem odabrao drugo – brije li se on jedini (od drugih). Nakon potvrdnoga odgovora sugovornik bi bio prikazan kao netko tko ne govori istinu jer kada bi on bio jedini koji se brije, onda bi Slavko morao imati dugačku bradu. Humor je subjektivan, ali ova je pitalica bitnija po tomu što pokazuje kako jezične pojave imaju važnu ulogu i među ljudima koji nisu jezikoslovci, makar radi šale, a ne akademske rasprave.

Navest će se još nekoliko primjera iz pitalica i šala Slavka Babića koje počivaju na višesmislenosti. Pitao bi sugovornika hoće li što popiti, a nakon njegova potvrdnoga odgovora rekao da oni kao obični ljudi nemaju ovlasti popiti, to može samo biskup (u smislu zaređivanja svećenika, odnosno popa). Kada bi ga neka ženska osoba osumnjičila da je pod utjecajem alkohola, on bi ju pitao je li ga ona ikada vidjela pijana, što se moglo tumačiti ili je li vidjela njega kako je pijan, ili je li ga vidjela dok je ona bila pijana. Zadnji je primjer pitalica za koju Stjepan Babić navodi da je poznata, pa je moguće da je to tada bila raširenija pitalica nego danas: *Ide čovjek, a za njim pop. Što je pop psu?* Babić navodi da se dvostruki *p* u *pop psu* izgovara kao jedan glas, ali slušatelj se toga nije dosjetio pa bi odgovorio *gazda*, a Slavko bi Babić odgovorio da nije tako, nego da je *po psu dlaka* (Babić 2013: 63).

Osim što se koristio različitim značenjima riječi u svojim pitalicama, Slavko Babić koristio se i jednom koja pokazuje razlike između južnoslavenskih jezika. Pitao bi sugovornika od kuda do kuda puše vjetar. Kada sugovornik zbog neodređenosti te pojave ne bi znao odgovor, Slavko Babić odgovorio bi da vjetar puše od Srbije do Slovenije, točnije u Hrvatskoj, jer u Srbiji *duva*, a u Sloveniji *piha* (Babić 2013: 64).

Ovaj izdvojeni slučaj jezičnih razlika sam po sebi nije dovoljan za dokazivanje da su ti jezici različiti, ali je pokazatelj svijesti željezničara iz maloga slavonskoga sela o tome što je dio hrvatskoga jezika, a što nije. Većinom se u knjigama koje opisuju povijest hrvatskoga jezika govori o intelektualcima koji su utjecali na njegov razvoj i koji su imali snažan utjecaj na jezik, bilo povoljan ili nepovoljan. I ovaj je rad posvećen jednomu takvom intelektualcu i

jezikoslovcu. No, jezik nije vlasništvo intelektualaca, jezikoslovaca i političara koji odlučuju o jeziku, jezikom se služe svi. I jezikoslovci su proizvod svoje okoline, njihovi stavovi ne moraju odražavati roditelje i okruženje u kojemu su odrastali, ali kod Stjepana Babića može se prepoznati očev utjecaj na njega preko priča i šaljivih pitalica, od kojih su navedene znakovite.

Politika

Stjepan Babić opisuje svojega oca kao svjesnoga Hrvata pa među njegovim zanimanjima izdvaja Slavka Babića kao političara. Ne zna je li bio član HSS-a, ali zna da je uvijek glasao za Mačeka. Autor se konkretno sjeća izbora 1935. i 1938. (Babić 2013: 69). Vjerojatno misli na izbore od 5. svibnja 1935. za narodnu skupštinu, koji su značajni po tome što su bili prvi izbori nakon atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića 9. listopada 1934. godine. Maček je bio na čelu Udružene opozicije, zajedničke izborne liste u kojoj su bili Seljačko-demokratska koalicija, Demokratska stranka, Savez zemljoradnika i Jugoslavenska muslimanska organizacija. Da se ne ulazi duboko u te izbore, izdvojiti će se samo podatak da je vladina lista kneza Pavla osvojila 60,6 %, a Udružena opozicija 37,4 % glasova, što je više od trećine, ali je u skupštini vlada dobila 303, a Opozicija 67 zastupničkih mjesta, što je tek 18,1%. Skupštinski izbori 11. prosinca 1938. godine, koja je bila obilježena napetostima u svijetu jer se bližio Drugi svjetski rat, imali su sličan ishod. Vladina je lista dobila 54 %, a Opozicija 44 % glasova. Iako je Udružena opozicija tada imala bolji uspjeh nego na prethodnim izborima, vlada je sebi osigurala 306 zastupničkih mjesta, a Opozicija je ponovno imala 67 mjesta (Matković 1998: 187-202), što je tek 18 %.

Slavko Babić u te je izbore bio uključen samo svojim glasanjem. Međutim, Stjepan Babić navodi kako je glasanje bilo opasno zato što je bilo javno, a njegov je otac kao zaposlenik Jugoslavenske državne željeznice svojim glasom protiv vlade riskirao svoj posao. Kao dječak sjeća se da su govorili o napetosti koja je nastala među suseljanim kada je na njegova oca došao red da dadne svoj glas. No Slavko Babić glasno je dao svoj glas Mačeku. Stjepan Babić navodi kako je njegov otac to činio jer je bio dosljedan, ali i zato što je imao i sigurnost da bi uzgojem hrane ipak mogao svojoj obitelji osigurati opstanak ako ostane bez posla pa nije bio prisiljen na političke kompromise. Sličnu je sigurnost imao i Stjepan Babić 1972. godine kada mu je posao na Filozofskome fakultetu zbog politike bio doveden u pitanje (Babić 2013: 69).

Samo glasanje na izborima ne čini političara, tako da je potrebno navesti i političko djelovanje Slavka Babića. Autor navodi kako je njegov otac u sklopu željezničkarskoga posla

bio vratar te je tako imao kontakt sa strojovođama. Stjepan Babić navodi da su strojovođe na lokomotivi bili nedodirljivi, pa ni žandari nisu smjeli ulaziti u nju kada bi ju strojovođe preuzeli. Zbog te su povlastice mogli raznositi hrvatski ilegalni materijal. Oni koji su to činili dostavljali su Slavku Babiću te ilegalne novine i letke. Otac bi svojem sinu kao djetetu davao da potajno dostavi taj materijal susjedu, ali nije znao da mu je sin, prije nego bi ih ostavio, sve pročitao. Stjepan Babić to navodi kao svoj ulazak u politiku – već je tada znao za ustaše i Pavelića, ali i druge poznatije pojave u kraljevskoj Jugoslaviji (Babić 2013: 70). O Babićevu pogledu na politiku toga vremena više će se govoriti poslije.

Način odgoja

Odgovitelj je treće i posljednje zanimanje Babićeva oca koje će se ovdje spomenuti. Autor opisuje svojega oca kao čovjeka koji je imao jasnu predodžbu kojim mu putem sin treba ići. Ako bi mu on skrenuo s toga puta, otac se koristio pedagoškom metodom tjelesnoga kažnjavanja ili *batina*. Osim njega nije bilo drugoga, pozitivnoga oblika tjelesnoga kontakta jer je Slavko Babić smatrao da to nije primjereno za muškarce.

Druga je spomenuta pedagoška metoda njegova oca usmena lekcija. Stjepan Babić osnovnu lekciju svojega oca navodi riječima koje je od njega čuo: „Nemoj da mi dođeš kući i da kažeš da te je tko istukao. To neću da čujem. Ne započinji tučnjavu, ali ne daj na sebe. Tko udari tebe, ti njega triput više. Ne daj na sebe!“ (Babić 2013: 70-71).

To je razmišljanje ostavilo dojam na Stjepana Babića, posebno zato što je svjedočio koliko mu je otac bio u životu borben. Pripadnici zakona i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i u komunističkoj Jugoslaviji tražili su od njegova oca da im daje hranu, ali su komunisti bili puno nasilniji u svojem pristupu pa se Slavko Babić s njima i tjelesno obračunavao, iako je time riskirao život. Tako je Stjepan Babić od oca naučio da se isplati biti odvažan i braniti svoje. Navodi kako mu je to mnogo koristilo u budućem životu, posebno u borbi s jezičnim unitaristima (Babić 2013: 71). Ipak, nije u potpunosti pratio očev savjet. Teško je govoriti o tjelesnim obračunima jer se o njima ne zna ako ih je i bilo, ali u usmenima Stjepan Babić nije bio sklon prekomjernom uzvraćanju, što će se u radu još spomenuti.

Osim borbenosti, Babićev je otac utjecao na njega tako da ga je navikao na marljiv rad. Nije volio da se djeca igraju pa je Stjepan Babić i kao dijete sudjelovao u poslovima na selu. Igra je bila ostavljena za zimska popodneva kada se nije imalo što drugo raditi. Majka mu je morala posredovati u njegovo ime da otac ipak katkada popusti (Babić 2013: 74). Iako to sam ne navodi, ta rana izloženost poslovima i predanost radu pratila ga je ostatak života. Ako je trebao odmor od pisanja, često bi radio u vrtu ili se bavio popravcima i izradom

namještaja. Nije bilo važno koji bi si posao zadao, uvijek se trudio da si ispuni vrijeme radom te nije bio sklon dokolici. To oslikava jedan događaj. Na blagdan Svetoga Josipa radnika susreo je kćer i njezinu prijateljicu nakon mise i pozvao ih na kavu. Kada je u razgovoru saznao da to nije zapovijedani blagdan, rekao je: „Da sam to znao, mogao sam ostati kod kuće i raditi.“

U zaključku poglavlja *Zanimanja moga oca* Babićev se odnos prema ocu može vidjeti u sljedećemu navodu: „Napisao sam što sam znao i mogao o čovjeku koji me je volio i kojega sam ja volio. Batine njegove utonule su u zaboravu kao fizička bol, ostale su samo kao teoretski pojam pa sada mislim o njem kao i unučad kojima je iskazivao samo ljubav“ (Babić 2013: 77-78).

Babić smatra da je nastojao oca opisati što objektivnije može pa je spominjao i negativne strane, iako su mu neki ljudi govorili da ih ne uvrsti pozivajući se na latinsku izreku *De mortuis nihil nisi bene*. Međutim, autor smatra da je njegova oca trebalo prikazati objektivno jer nema potrebe od čovjeka smrtnika praviti svetca. Taj pokušaj objektivnosti danas je vrlo koristan za uvid u osobu ključnu u oblikovanju Stjepana Babića kao osobe i kao jezikoslovca. Do sada je to više puta spomenuto te su opisivana neka njegova obilježja koja su bila bitna samomu Babiću. I po drugim se očevim obilježjima može vidjeti kako su utjecala na sinovljev budući rad. Kao jezikoslovac bio je vrlo predan radu, spreman za jezične rasprave, protivnik unitarizma, izrazito je držao do hrvatskoga jezika u vrijeme kada ga se smatralo samo jednom varijantom srpskohrvatskoga jezika. Očito je u velikoj mjeri za to zaslužan njegov otac.

Iako Babić piše pretežito pozitivno o svojem ocu, pedagoške metode tjelesnoga kažnjavanja i nedostatka pokazivanja ljubavi koje je doživljavaju pokazuju ga u negativnomu svjetlu. Srećom je Stjepan Babić usvojio očeve dobre strane.

2.3. Babićeva majka

Ako otac nije pokazivao znakove ljubavi prema sinu Stjepanu, njegova majka jest. Zvala se Ana, djevojačko joj je prezime bilo Jurić. Ona je preminula dok nije napunio ni dvanaest godina. Stjepan Babić majku opisuje na sedam stranica poglavlja *Moja mama* s jednim potpoglavljem naslovljenim *Kako sam cijepljen protiv komunizma*. Ako bi količina napisanoga o svakomu roditelju govorila o kakvoći njegova odnosa s djetetom, Babiću bi odnos s ocem bio znatno bolji nego s majkom. U samome tekstu jasno je da to nije tako.

Babićev se odnos prema roditeljima vidi u ovome ključnome navodu: „Moja je mama bila više moja mama nego što je moj otac bio mojim ocem“ (Babić 2013: 80).

Autor nije napisao mnogo o njoj, ali cijelo to kratko poglavlje opisuje vrlo blizak i dobar odnos sina s majkom. Odbacuje mogućnost da o majci misli samo najbolje zbog toga što ju je rano izgubio te kaže da je taj odnos morao biti poseban jer „sva ljubav, sva nježnost, sva vedrina, sva ljepota zrači iz sjećanja na nju i obasjava moje dane“ (Babić 2013: 80). Iz toga se može zaključiti da je majka bila roditelj koji je Babiću pružio topli roditeljski odnos. Možda je upravo majka utjecala na Babića da se poslije nije posve poveo za očevim grubljim pristupom drugima. Od oca je naslijedio borbenost, ali majka je pokazala da se može i nježnije postupati. Stjepan Babić mogao je biti mnogo oštriji u svojim borbama s unitaristima. Pitanje je koliko je nedostatak te oštine dio Babićeve prirode, a koliko majčin utjecaj, ali neka poveznica vjerojatno postoji.

2.4. Odgojni stilovi Babićevih roditelja

Današnje se razvojna psihologija i pedagogija katkada koriste podjelom na roditeljske stilove. Ovdje će se spomenuti dva koja bi se mogla odnositi na Babićeve roditelje. Autoritarni stil roditeljstva odlikuje se prevladavanjem nadzora nad pokazivanjem topline te pogoduje razvoju nasilnosti, ćudljivosti i niskom podnošenju frustracije (Pernar 2010: 259). Taj odgojni stil roditeljstva naziva se još i krutim ili strogim odgojnim stilom, obilježavaju ga velika očekivanja i zahtjevi uz strogi nadzor te nedostatak topline i podrške. Važan je i odnos nadređenosti i podređenosti. Djeca odgajana tim stilom često su nesigurna, povučena, nepovjerljiva i neuspješna u rješavanju problema, a često se brinu kako da udovolje roditelju (Zdenković 2012). Babićeva bi se oca prema dosadašnjim opisima iz same njegove autobiografije, što je preneseno i u ovome radu, moglo svrstati u kategoriju autoritarnoga roditelja.

Drugi roditeljski stil koji će se spomenuti je popustljiv ili permisivni odgojni stil. On je obilježen toplinom prema djeci i osjetljivošću na njihove potrebe, uz malo zahtjeva, predvidljivosti i strukture (Pernar 2010: 259). Djeca odgajana ovim stilom često su nesigurna i nesnalažljiva, impulzivna i slabe samokontrole, te sklona agresivnosti kada se susretnu s ograničenjima i trenutačnom neispunjenju želja i zahtjeva (Zdenković 2012). Toplina i osjetljivost na dječje potrebe Ane Babić mogla bi se prema Babićevi opisima pripisati ovom roditeljskomu stilu, iako zapravo nedostaju podaci koji bi potvrđivali nedostatak majčine predvidljivosti i strukture u odgoju da bi se to moglo tvrditi. Usmena predaja o njoj puna je

pohvala, priča o trudu da joj djeca budu uredna, čista, lijepo obučena i pristojna govore suprotno. Moguće je da ga je odgajala i trećim roditeljskim stilom koji psihologija i pedagogija načelno smatraju najboljim, a to je autoritativni stil. On je obilježen jasnim i razumnim postavljanjem granica uz puno ljubavi i topline. Roditelji prilagođavaju zahtjeve i očekivanja djetetovoj dobi i upravljaju nepoželjnim ponašanjima uz ljubav i podršku (Zdenković 2012). Takav stil potiče razvoj djetetovih osobina poput znatiželje, samouvjerenosti, nezavisnosti i dobrog akademskoga uspjeha, a tako su odgojena djeca povjerljiva, iskrena i odgovorna (Pernar 2010: 258-259). Jasno, roditeljski stilovi nisu apsolutni, oni služe da objasne uobičajene rezultate svakoga stila odgoja, ali ne moraju biti uvijek primjenjivi. K tomu veliku ulogu u odgoju igra i način kako roditelji sami žive, kako se ponašaju, jer je uzor često jači od riječi ili izravnoga odgoja.

Posthumnim dijagnozama temeljenima na pisanomu svjedočanstvu nekoga tko opisuje bliske osobe nedostaje kontekst, a moguće je da je opis vrlo subjektivan. U ovome se slučaju pokušava odrediti odgojni stil Babićevih roditelja ne kao stvarna slika, budući da je to nemoguće naknadno promatrati, nego kao svojstvo temeljeno na Babićevim opisima roditelja i njemu samomu. Odgojni stilovi pripisani Babićevim roditeljima ne upućuju samo na poželjne osobine koje se razvijaju kod djece. Čini se da se oko očeva odgoja i Babićevi zapisi i usmena predaja njegovih rođaka posve slažu. No za majku se ne može sa sigurnošću reći je li ga odgajala popustljivo ili autoritativno jer više nema svjedoka. No neke se očekivane osobine prema navedenim roditeljskim stilovima mogu prepoznati. Povučенost se može prepoznati u njegovoj ljubavi prema čitanju i manjoj sklonosti društvu: „Dok su druga djeca skakala i ludovala, ja bih čitao“ (Babić 2013: 82). Nesigurnost i neuspjeh u rješavanju problema, kao i nedostatak samokontrole mogući su uzroci slaboga školskoga uspjeha u nižim razredima, iako bi to mogao biti i ishod očeva nasilnoga odučavanja sina od ljevorukosti, kao da je to odabir, a ne urođenost. Impulzivnošću bi se moglo nazvati Babićevo kupovanje romana koje mu je otac branio umjesto da je očev novac trošio na ručak kako je bilo predviđeno (Babić 2013: 90).

Vidio je veću potrebu za čitanjem nego za jelom, iako mu je i hrana bila vrlo važna i biološki, ali i psihološki, što se vidi iz raznih opisa odnosa prema jelu. No treba reći da je majka voljela čitati, a priča o tomu kako su zajedno čitali iste knjige tako da mu je ona virila iza leđa, a on strpljivo čekao da ona dovrši stranicu kako bi ju okrenuo jedna je od najdirljivijih slika odnosa majke i sina. Stoga je moguće da je ljubav prema čitanju bila nešto što je primio od svoje majke.

U Babićevim mlađim godinama mogu se prepoznati određene osobine djeteta čiji se roditelji služe dvama navedenim roditeljskim stilovima, ali s godinama je sve više pokazivao osobine djeteta odgojena autoritativna stila. Možda je tomu uzrok spoj navedenih roditeljskih stilova, možda sazrijevanje, možda razvoj usprkos odgoju, nevezan za roditeljske stilove ili pak potaknut majčinom smrću. Teškoće u školi, autoritarni otac i rani gubitak majke okolnosti su koje ne djeluju pozitivno na osobu i mogu ozbiljno otežati napredak. Usprkos tomu, Babić izrasta u uspješnu i odlučnu osobu.

Stjepan Babić svakako nije svoje roditelje vidio u lošem svijetlu. Iz teksta proizlazi da stoički prihvaća tjelesno kažnjavanje kao prošlost za koju nema pohvalu, ali niti ozbiljnu zamjerku. Za svoje propuste u školi načelno okrivljava sebe i svoje *huncutarije*.

2.5. Salezijanski odgoj

Kada je ispisan iz škole, Stjepan Babić neko vrijeme provodi u Oriovcu, a onda u dobi od petnaest godina odlazi u Zagreb na stručno osposobljavanje u Hrvatskoga radišu, organizaciju koja je stručno osposobljavala hrvatsku djecu iz "pasivnih krajeva u hrvatske privrednike" (Kolar-Dimitrijević 1992: 99). Ne provodi tamo mnogo vremena, jer iste godine u Hrvatskoga radišu dolazi mlinar Ivan Đeri iz Kutova i traži šegrta za rad u mlinu. Babić se dobrovoljno javlja te oko početka srpnja 1941. odlazi u Kutove raditi u mlinu. Ni tamo nije proveo mnogo vremena, čini se ni mjesec dana jer u nesreći lomi nogu, prema navodu ga je gazda naknadno prijavio 1. kolovoza socijalnomu kada mu je noga već bila slomljena (Babić 2013: 98-107). Zbog loma noge proveo je dva i pol mjeseca u bolnici u Orahovici.

U bolnici dolazi do primjerka *Salezijanskoga vjesnika*. U njemu je pročitao poziv za svećenike, namijenjen mladićima koji zbog dobi više ne mogu biti primljeni u javne državne škole, da završe školovanje u salezijanskomu zavodu Donji Miholjac. Stjepan Babić tada osjeti snažan svećenički poziv. Iako nije odmah donio odluku niti izrazio želju ocu da ide u salezijance, navodi kako je stalno mislio na Omišku 2, adresu salezijanaca u Zagrebu na kojoj se trebao prijaviti za odlazak u zavod u Donjem Miholjcu.

U studenome 1941. godine, kada mu se noga oporavila, postaje stolarski šegrt kod svojega tetka Joze. Njegov otac saznaje za sinovljevu želju da postane svećenik te ga prijavi. Tako je krajem travnja 1942. on otišao u Donji Miholjac u salezijance. Poglavar ga nisu htjeli odmah primiti jer je nastava tekla još od rujna 1941. godine pa su do veljače 1942. pitomci završili prvi razred, a tada je već tekao drugi razred. Stoga su mu rekli da je sada kasno da

krene i predložili mu da dođe na jesen. Babić je odlučno odgovorio da je već pohađao drugi razred i da će sustići svo gradivo te zatražio da ga ipak prime. I jesu.

Da bi im svjedodžbe bile priznate, salezijanci su ispite polagali u državnim školama, tako da je Babić za vrijeme školovanja kod salezijanaca u Donjemu Miholjcu službeno polagao ispite u državnoj Muškoj realnoj gimnaziji u Osijeku, iako zbog ratnih zbivanja ne u samoj zgradi, nego u raznim drugim zgradama. Kada je položio peti razred gimnazije, poglavari su odlučili preseliti zavod u salezijanski dom pokraj Daruvara, u dvorac Dioš ili Marijin dvor, kako su ga salezijanci zvali. Preselili su se u njega u rujnu 1944. godine (Babić 2013: 111-146).

U Marijinu dvoru njegov je naraštaj ušao u novicijat. Razdoblje novicijata posebno se dojmilo Stjepana Babića. Intenzivno je proživljavao duhovnost i te dane. To razdoblje opisuje ovim riječima:

„Bio sam sretan i svjestan da sam sretan, u pravom životu koji je značio predokus raja, kako netko reče. Nije čovjek sretan kad je sretan, nego kad je svjestan da je sretan, i to u životu kojemu nema prigovora. Jer sreća u svjetovnom uživanju uvijek je narušena nekim ali, pogotovu [sic] ako je uživanje grijeh, osim možda kod nekih koji potpuno zaborave na sve duhovne vrijednosti“ (Babić 2013: 143).

Svećenički poziv i ovaj pogled na duhovnost odigrali su veliki utjecaj na Stjepana Babića, iako nije postao svećenik. Bez obzira na prihode on je cijeloga života slijedio krilaticu moli i radi (lat. *Ora et labora*). Zbog rada, vjere i hrvatskoga identiteta može mu se uz *Ora et labora* pripisati i sintagma 'Hrvat katolik'. Naime, Babić je vidio veliku povezanost Katoličke crkve i hrvatskoga nacionalnoga identiteta jer je većinu života proveo u Jugoslaviji koja nije podržavala naglašavanje nacionalnoga identiteta konstitutivnih naroda, niti je podržavala vjeru. Treba napomenuti da u današnjoj sekularnoj Republici Hrvatskoj, blisko povezanoj s Katoličkom crkvom, diplomatskim odnosima, postotkom katolika, a tako i vatikanskim ugovorima, hrvatstvo i katolicizam i sam naziv 'Hrvat katolik' nemaju jednako (kontekstualno) značenje kao u razdoblju Babićeve mladosti i većine njegova stručnoga rada. Hrvatski je identitet koji se usko vezuje uz katoličanstvo posebna odrednica razdoblja prve, ali i druge Jugoslavije. Kraljevina Jugoslavija s jedne je strane spomenutim ujedinjenjem svih pravoslavaca na svojem području u Srpsku pravoslavnu crkvu 1919. godine stvorila presedan koji je potakao uže vezivanje hrvatskoga narodnoga identiteta uz katoličanstvo. K tomu je jugoslavenski nacionalizam, kojemu je interes bio brisanje razlika između južnih Slavena, bio je obilježen i antiklerikalizmom. (Kljaić 2017: 65).

Stipe Kljaić tu povezanost opisuje na sljedeći način: „Za razliku od jugoslavenskoga nacionalizma, koji se zanosio antiklerikalizmom i vjerskim indiferentizmom, hrvatski je nacionalizam nakon 1918. poprimao afirmativan odnos prema katoličkoj vjeri i tradiciji

hrvatskoga naroda. To i takvo prihvaćanje katolicizma bilo je u uskoj vezi s pružanjem otpora jugoslavenskomu unitarizmu“ (Kljaić 2017: 65). Taj jugoslavenski nacionalizam koji je obilježio obje Jugoslavije u općemu negativnomu pogledu prema Katoličkoj crkvi, obilježio je i Babića kao katolika, praktičnoga vjernika, nesuđenoga svećenika i budućega jezikoslovca.

2.6. Babić u Drugome svjetskome ratu

Odnos komunizma prema religiji Babić je osjetio na svojoj koži. Tijekom novicijata bio je svjedokom borbi između partizana i domobrana. Pad Pakraca i Daruvara u ruke partizana teško ga je pogodio, posebno kada su partizani nakon pobjede počeli dolaziti u Marijin dvor. Kaže da su se ponašali vrlo prijateljski, no napominje da su hrvatski salezijanci smatrali to prijateljsko ponašanje lažnim, da su ga smatrali dodvoravanjem okolnim stanovnicima. Međutim, slovenski su salezijanci uskoro sklopili prijateljske odnose s partizanima. To ga se toliko dojmilo da opisuje kako je promatrajući srdačan razgovor slovenskoga salezijanskoga brata i partizana poželio da ga sustigne kazna za to ponašanje, ali i žaljenje kada mu se ta želja obistinila – susreo je toga brata salezijanca 1946. u Selima kraj Siska kao žrtvu napada nepoznatoga „komunističkoga batinaša“ (Babić 2013: 145).

No, nije ostalo samo na promatranju. Partizani su 22. siječnja 1945. godine regrutirali Babića i još četvoricu njegove salezijanske braće u Dopunski bataljon 40. divizije VI. slavonske brigade. Tu je doživio kako se drugi partizani, koji su bili i komunisti, rugaju svećenstvu, što ga je kao tada mogućega budućega svećenika teško pogađalo. Zanimljiv je podatak da su, usprkos tomu što su bili regrutirani u partizane, sva petorica salezijanaca nosila kolare. Babić navodi da nije sudjelovao u borbama. Najprije je svojevrijedno prihvatio pušku za koju nije imao municije, a kada ju je poklonio petnaestogodišnjemu partizanu, držao je municiju za mitraljesca. Boravak u partizanima proveo je gladan, zbunjen, nesretan i na kraju bolestan. Zbog nedostatka vode jeo je snijeg pa je dobio gastritis koji ga je mučio desetljećima poslije toga. Kada se razbolio, a nadređeni mu nisu mogli osigurati liječenje, odlučio je pod svaku cijenu pobjeći. Već je duže razmišljao o bijegu, ali ga je strah od razvoja bolesti još jače uvjerio u tu odluku. Bijeg je bio obilježen brojnim rizičnim situacijama, ali je on nakon dvadeset i jednog dana provedenoga u partizanima pronašao utočište u svojem salezijanskomu domu u Marijinu dvoru (Babić 2013: 146-160).

Vjerojatno potaknuti okolnim borbama i držanjem mladića koji su pobjegli iz partizana, salezijanski se poglavari odlučuju na odlazak u Zagreb. Zbog ratnih događanja 6. svibnja 1945. Stjepan Babić uz braću Jozu Mladina i Josipa Jurića kreće put Slovenije kako bi

stigao u Italiju i priključio se talijanskim salezijancima. U Sloveniji su njega i Jozu Mladinu u selu Konjsko kod župnika salezijanca uhvatili i odveli u partizanski logor u Sevnici. U logoru je bio prisiljen odrađivati raznovrsne zadane poslove i promatrati nasilje nad drugim logorašima. Čak je odveden i u podrum namijenjen za osuđenike na smrt, gdje je promatrao zatočene Nijemce, domobrane i ustaše, ali i druge kojima nije mogao odrediti pripadnost. Zbog čvrste vjere nije ga obuzeo strah, a onda se ispostavilo se u taj podrum osuđenika na smrt poslan administrativnom greškom – trebao je biti poslan na rad u ciglanu, a ne među osuđenike! Osim nasilja nad zatvorenicima, svjedočio je i masovnim ubijanjima osuđenika. Iz logora je pobjegao nakon točno mjesec dana od odlaska iz Zagreba, 6. lipnja 1945. godine. Uspio se vratiti u salezijanski dom u Vlačkoj 36, gdje nastavlja svoje gimnazijsko školovanje. Šesti i sedmi razred polagao je istodobno, a osmi nakon komunističkoga progona svećenstva uspijeva završiti u I. muškoj gimnaziji, koja se tada nalazila na Roosveltovu trgu.

Spomenuti se progon odnosi na odluku komunističkih vlasti da se zgrada na adresi Vlačka 36 ustupi državi jer ne pripada salezijancima budući da je kupljena u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Poglavari su se branili time da je samo naseljena 1941, a da je kupljena 1940. godine, prije uspostave NDH. Sukobi s mjesnim vlastima vladali su danima, ali su na kraju salezijanci ipak protjerani. Odlučili su otići u Daruvar, ali tamo su ih napali ranjeni partizani iz lječilišta i mještani, no Stjepan Babić uspio je izbjeći ozljede. (Babić 2013: 179-180)

Sve navedene i druge teške prilike tijekom rata i neposredno poslije njega smanjile su prisnost odnosa među salezijancima, barem je to Babić tako doživio. S vremenom se sve manje vidio kao budućega svećenika. Prijelomni trenutak dogodio mu se u jesen 1947. godine kada se sa salezijancima preselilo na bogosloviju u Ljubljani. Osjećaj nezadovoljstva i samoće tu poprima svoj vrhunac. Izrazio je želju da istupi iz reda, ali mu provincijal Ivan Špan nije bio spreman udovoljiti, vjerojatno i zato što su ga smatrali sposobnim, ali se to Stjepanu Babiću činilo nedovoljnim razlogom. Ipak se jedan stariji salezijanac pokazao susretljivim savjetujući mu da ode i nikada se ne pokaje za tu odluku, pa je Babić napustio i salezijance i nesuđeno svećeničkoga zvanja. Za odluku o napuštanju reda ne krivi salezijance, nego razlog pronalazi u svojem duševnom stanju (Babić 2013: 196-202). Napustio ih je iz osjećaja nedoraslosti tomu pozivu, a ne iz nekoga sukoba sa salezijancima i nedostatku vjere.

Razdoblje života kod salezijanaca obilježio ga je na mnogo načina. Kod njih je stekao mnoge zdrave radne navike kojih se držao ostatak života. Kod njih je razvio svoju duhovnost te učvrstio katoličku vjeru i njezin nauk. Čvrsta vjera pratila ga je cijeloga života i pružala mu olakšanje u brojnim teškim trenucima. Kršćanski ga je nauk vjerojatno usmjerio i prema

tomu da u polemikama ne napada osobu s kojom raspravlja, nego njihove argumente te da u polemiku ulazi iz perspektive suparnika. U biografiji Stjepana Babića jezikoslovka Sanda Ham ovako opisuje njegov odnos prema protivnicima:

„Prema svojim je supolemičarima S. Babić jednako oštar koliko su i oni prema njemu, kako sam kaže. Budući da je vodio polemike s osobama (ali ne protiv njih, nego protiv njihovih mišljenja), S. Babić piše i o njihovim osobnim razlozima koji su mogli pokrenuti polemiku - bez dlake na jeziku opisuje prostor iza polemične pozornice, onaj prostor koji čitatelju izvan jezikoslovnih krugova obično ostaje nepoznatim jer čitatelj prateći polemiku vidi tek sukob mišljenja iz kojega se onda naslućuje sukob osoba“ (Ham 2011: 123).

Iako nije svo školovanje proveo kod njih, Babić se glavninom školovao u salezijancima, ukupno je tamo završio šest razreda gimnazije. Da je mogao proći to školovanje i novicijat kako treba, odnosno da se tijekom rata nisu upleli partizani i uvukli ga u najveći sukob u povijesti, Drugi svjetski rat, Babić je mogao mirno završiti svoje zvanje za svećenika. Moglo bi se reći da unitaristi i Komunistička partija Jugoslavije trebaju zahvaliti partizanima što su pomogli u stvaranju gorljivoga protivnika jugoslavenskih ideja i jezičnoga unitarizma.

2.7. Babić u zatvoru

Nakon izlaska iz salezijanaca u siječnju 1948. godine Stjepan Babić pokušao se upisati na Filozofski fakultet u Zagrebu, ali zbog kraja zimskoga semestra nije ga uspio tada upisati. Upisuje Bogoslovni fakultet radi zadržavanja studentskih prava te pronalazi činovnički posao u tvrtki Visokogradnja.

Kada se 10. kolovoza 1948. godine kući kasno vratio i odmah otišao na spavanje, uskoro ga je probudila stanodavka da ga obavijesti kako su po njega došli agenti Udbe. Na Babića je to ostavilo tako snažan dojam da ga je pratio do kraja života. Tijekom pretrage agenti su upalili sva svjetla u stanu, što je Babića potaknulo da na ceduljicu napiše „Gorjelo je kao na Božić“. Agente je to zbunilo, a Babić ni u autobiografiji ne zna objasniti zašto je to napisao, samo piše kako je to nastalo u trenutku pjesničkoga nadahnuća koje ga je smirilo tijekom toga stresnoga događaja (Babić 2013: 210).

Jedno od objašnjenja može biti da se tako nosio sa stresnom situacijom, a prema autorovim je vlastitim riječima to najizglednije. Ipak, to ne objašnjava zašto se tako umirio i zašto je to točno napisao, i zašto je taj postupak imao potrebu ponovno navesti u svojoj autobiografiji. Kako poslije navodi, u komunističkoj Jugoslaviji Božić se u pravilu zamjenjivao sa sintagmom *božićni praznici*. Stoga je u trenutku kada ga odvede agenti Udbe kao predstavnici komunističke vlasti zapisao da je u njegovu tadašnjemu domu, gdje je tako dramatično narušena njegova privatnost, svjetlost kao za vrijeme Božića postao oblik

zadržavanja nečega svojega, nekoga oblika sigurnosti tijekom opasnosti. Uostalom, motiv je izrazito vjerski jer je Božić jedna od dvije najveće kršćanske svetkovine.

Razlog uhićenja Stjepana Babića bilo je njegovo navodno članstvo u Tajnoj organizaciji hrvatske omladine (pokratom TOHO). Grupacija TOHO sastojala se od učenika Druge klasične gimnazije u Zagrebu. Bila je to jedna od brojnih takvih srednjoškolskih grupacija, kao što su bile Zakune, koje su djelovale u Prvoj muškoj gimnaziji, gdje je Babić završio osmi razred, ali nigdje ne navodi svoje članstvo u njoj, te druge poput HSB (Hrvatski srednjoškolski blok), HAO (Hrvatski antikomunistički blok) i slične u ostalim hrvatskim gradovima poput Dubrovnika, Karlovca, Splita, Križevaca i ostalih (Šarić 2016: 606).

Bilo bi razumljivije da je Stjepan Babić bio optužen za članstvo u Zakunama, budući da su oni djelovali u gimnaziji koju je Babić pohađao, ali danas je teško uz nedovoljno podataka o njegovu slučaju dokučiti pravi razlog. Babić je samo jednom imao omladinski ispad protiv društvenoga poretka, ako se izuzme njegovo prijašnje nijekanje teorije evolucije u nastavi. U osmomu razredu stao je u obranu učenika Božidara Bubaša koje je izjavio kako mu je dosta omladine, zbog čega je bio sazvan sastanak školske omladine. Babić ga je branio tvrdnjama da je ta izjava bila potaknuta stresom oko nadolazećih maturalskih ispita, a omladinske su mu obaveze oduzimale vrijeme za učenje. I Babić je osporavao važnost omladine ustvrdivši da je omladina tek na trećemu mjestu po važnosti nakon ljudskih i đaćkih obaveza. to je dovelo do njegova izbacivanja iz omladine. Kako se za izbacivanje iz omladine izbacivalo i iz škole, bilo mu je čudno da on ipak nije izbačen iz nje. Babić pretpostavlja kako mu je pomogla činjenica da je bilo još samo petnaest dana do kraja školske godine, a za izbacivanje iz škole bilo je potrebno provesti određeni postupak pa škola nije vidjela potrebe za izbacivanjem (Babić 2013: 192-193).

Babić je očito čuo za slučajeve izbacivanja iz škole politički nepodobnih đaka, ali vjerojatno nije znao da to nije dugo trajalo jer izbacivanje đaka koji su „neprijateljski nastrojeni prema državi“ prestaje već od polovice 1946. godine, nakon Titovih govora u Podgorici i Titovoj Korenici, u kojima je osudio kažnjavanje djece za prijestupe njihovih očeva, pa se većina učenika vraćala u školu (Šarić 2016: 605-606). Budući da je maturirao 1947. godine, sjećanja na izbacivanje iz škola bila su vrlo svježija pa Babića ne treba kriviti što se bojava te opasnosti, posebno zato što je tada kao učenik i salezijanski pitomac bio slabije upućen u sva zbivanja javnoga života. Budući da je ovo jedino što mu se moglo navesti kao protukomunistička javna zauzetost koji navodi tijekom školovanja, vjerojatno nije bio član Zakuna, koje su djelovale u njegovoj gimnaziji, tim više što je u njoj proveo samo jednu školsku godinu, i to na samome kraju gimnazijskoga školovanja. Dodatak je pokazatelj

njegove nepripadnosti to što Babić inače otvoreno piše o svojim ispadima protiv komunističkoga režima i ideologije pa ne bi imao nikakvih razloga zatajiti svoje članstvo da jest bio član Zakuna.

Ipak, kazneno je odgovarao zbog sumnje u članstvo TOHO grupacije na temelju dopisnice koju je poslao kolegi Josipu Tomiću, koje je bio član te organizacije. Dopisnica je bila zapravo poziv Josipu Tomiću, koji je živio u susjednomu selu, Slavonskom Kobašu, da zajedno putuju vlakom u Zagreb kako bi mu prikratio dugačak put. Budući da je Josip bio vrlo aktivan protivnik novih vlasti i štošta činio, Udba je tražila sve osobe bilo kako povezane s njim, pa su preko dopisnice saznali i za Babića. Danima su ga ispitivali, ali nisu dobili od njega podatke koje su htjeli, a on im ih nije mogao ni dati jer ih nije imao. Kada je shvatio da spominjanje i manje bitnih stvari izaziva dodatna i stroža pitanja, odlučio je još manje govoriti, što je i razumljivo. Zbog te je šutnje završio u samici.

Međutim, Stjepan Babić nije bio sam u samici, nego se tamo našao još jedan zatvorenik, jako zainteresiran za razgovor s njim. Postavljao mu je brojna pitanja. Provodeći vrijeme s njime Babić je shvatio da je povezan s policijom i da želi iz njega izvući neke podatke. Kada je to shvatio, Babić prilagođava razgovore da Udbini agenti zaključe kako je nevin. Vade ga iz samice, prestaju s optužbama za članstvo u TOHO-u, ali su tada ispitivanjima pokušali od Babića saznati što više o salezijancima kako bi pronašli neki oblik krivnje protiv vlasti. On im ni na to nije mogao dati odgovor, branio se kako su se bavili samo školom, a poglavari im nisu spominjali ništa što bi moglo zanimati policiju. Kada su ispitivanja nakon sedam ili osam dana, završila, a sve optužbe odbačene, ipak je morao provesti tri mjeseca u zatvoru zbog odbijanja suradnje (Babić 2013: 209-226).

Na slobodu je pušten nakon točno tri mjeseca, 10. studenoga 1948. godine. Zbog zatvora i kažnjavanja s prijavom ne uspijeva upisati fakultet niti te 1948. godine. Godinu provodi radeći prvo kao činovnik jednoga skladišta, a ubrzo zbog predanoga i dobrog rada biva prebačen na rad u restoranu. S novim direktorom dolazi u sukob jer su ga smetale direktorove pronevjere. Kako je kao činovnik imao brojne dokumente koji su dokazivali te pronevjere, bio je pozvan u administrativno-operativno rukovodstvo da te dokumente preda. Za kaznu je bez prava žalbe prebačen u novo poduzeće. Tamo uskoro daje otkaz da može odraditi otkazni rok i upisati se na fakultet što i čini te 20. rujna 1949. godine u dobi od 24 godine upisuje slavistiku na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

2.8. Babićev studij

Okolnosti upisivanja na fakultet bile su vrlo različite od današnjih.

Upis

U Babićevo je vrijeme upis bio planski. Moralo se prijaviti nekoliko mogućih studija i fakulteta. Babić je poslao prijavu s fakultetima koje želi upisati, a neki mu je činovnik odobrio slavistiku. I taj je nepoznati dužnosnik, koji je od mogućnosti da Stjepan Babić studira germanistiku ili romanistiku, ili pak voćarstvo i vinogradarstvo na Poljoprivredno-šumarskomu fakultetu, zaslužan što je poslao odobrenje da Stjepan Babić upiše slavistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Danas je teško utvrditi tko je bio taj činovnik. Međutim, budući da je Babić već imao dosje u policiji, postoji mogućnost da je taj činovnik znao kakav je taj budući student. Ako je činovnik znao da je Babić bio u salezijancima i da nije surađivao s Udbom tijekom ispitivanja, zbog čega je proveo tri mjeseca u zatvoru, ta mogućnost otvara brojna pitanja o razlogu zašto mu je izdao odobrenje.

1. Je li htio da se Babića drži na oku kao mogućega „reakcionoga elementa“?
2. Je li se nadao da će ga studij oblikovati u politički poželjnoga znanstvenika?
3. Je li bio sklon upisivanju „politički nepodobnih“ iz vlastitoga prikrivenoga uvjerenja koje nije u skladu s ideologijom nove vlasti?
4. Je li imao stav da ideološka uvjerenja ne trebaju biti prepreka studiranju neovisno o studiju?

Naravno, ako činovnik nije imao bitne podatke o Babiću, njegovim uvjerenjima i dosjeu, nego ga je samo uvrstio prema kvotama i drugim apolitičnim i neosobnim odrednicama, onda niti jedno od ovih pitanja nije bitno. Babić navodi kako su njegovu kolegi Domagoju Šubiću zbog oca katoličkoga aktivista koji je imao katoličku knjižaru na Kaptolu onemogućili da studira tehniku pa je prešao na slavistiku (Babić 2013: 241). Taj podatak, ako je točan, dokazuje da su vlasti bile uključene u odluku oko studiranja i komu je što dopušteno studirati. S druge strane, također pokazuje da studenti iz politički nepodobnih obitelji ne mogu studirati tehniku, ali mogu slavistiku.

Dok je bio u zatvoru, Babiću je 1. rujna 1948. godine poslan odgovor na molbu za stipendiju. Pisali su kako ne mogu udovoljiti njegovoj molbi, ali mu nude da studira na jednomu od fakulteta na kojima još ima stipendiranih mjesta, a ti fakulteti su bili: Tehnički fakultet u Zagrebu, Tehnički fakultet u Ljubljani, Tehnički fakultet u Beogradu, Ekonomski fakultet u Zagrebu i Visoka pedagoška škola u Zagrebu (Prilog 3). Kada spominje taj

odgovor, kao sretnu okolnost Babić navodi to što mu je stipendija odbijena jer te godine nije uspio upisati fakultet, ali tako bi saznali da je bio u zatvoru (Babić 2013: 228).

U trenutku kada je pisao odgovor potpisani Dragomir Vojnić očito nije znao za njegovo uhićenje. Ako je točno da povezanost s katoličkim organizacijama uvjetuje nemogućnost studiranja na tehničkom fakultetu, da je Stjepan Babić upisao neki od ponuđenih tehničkih fakulteta pa da se kasnije saznalo za njegovu salezijansku prošlost i snažan hrvatski identitet, moguće je da bi i on bio prisiljen upisati slavistiku. Iako sam ne govori o političkome uvjetovanju studiranja slavistike, može se vidjeti da je svjestan o uvjetovanju studiranja na drugim fakultetima, i to tehničkim. Spomenuti dokaz o partijskomu miješanju u studiranje njegova kolege Šubića nije jak, ali Babićevu uvjerenost da je partija bila uključena u studentov odabir fakulteta u svakomu slučaju potvrđuje plansko upisivanje na fakultete. Moguće je i da su tehnički fakulteti bili mjesta na kojima se nude stipendije, a izbacuju politički nepodobni, koji onda odlaze na slavistiku.

Sedamdesetih godina dolazi do reforme srednjega obrazovanja, a kao dio te reforme proizvodno-tehnički predmeti preuzimaju veću važnost od humanističkoga obrazovanja (Matković 1998: 398). Sklonost tehničkomu obrazovanju spram humanističkoga i društvenoga, koja se očitovala u školskomu sustavu sedamdesetih, mogla je biti prisutna i krajem četrdesetih. Humanističke i društvene znanosti nemaju jednako utrživ proizvod kao tehničke pa se može pretpostaviti da se posebno pazilo da te studije ne upisuju politički nepodobni. Društveni i humanistički studiji u totalitarnome komunističkome režimu jesu važni, ali samo kada podržavaju poredak i slijede njegovu ideologiju, dok se nepodobni se napadaju, zatvaraju i kažnjavaju.

Omladinska partija

Prilikom osnivanja i početkom nove države, 1945. i 1946. godine trajalo je aktivno uklanjanje politički nepodobnih studenata i profesora, a to se ponovilo 1948. godine nakon Rezolucije Informbiroa (Šarić 2016: 611). Babić je kao student izbjegao ozbiljne progone, ali je imao bliski susret s Partijskom omladinom. Upravo je ona djelovala u skladu sa htijenjem da se na studiju ideološki preobrati i one koji nisu skloni vlasti i komunističkoj ideologiji. Tako mu se tijekom studija približila kolegica Vera Gerovac, koja je poslije postala Vera Gerovac-Blažević jer se udala za Jakova Blaževića. Njezin pokušaj prijateljstva Babić uskoro prepoznaje kao naum da ga uključe u Partiju. Tražila je od njega polog za Partiju, koji ne znači članstvo, ali znači zbližavanje s omladinom, što je Babić uporno izbjegavao, jednako kao i svaku raspravu o Partiji. Kolegičin cilj toga svojevrsnoga prijateljstva nije uspio. Babić

smatra da je Vera Gerovac izbjegla loše posljedice toga neuspjeha zbog svoje sestre Ljubice Gerovac koja je smatrana narodnim herojem.

Izravno pitanje oko učlanjenja u Partiju postavila mu je Nada Grba, no Babić ju je odlučno odbio usprkos bojazni od posljedica. Posljedica je bila samo odmicanje rukovodstva omladine od Babića i prekid Babićeva prodavanja *Studentskog lista*. On ga je do tada prodavao u nadi da će time izbrisati svoju negativnu karakteristiku, a ne će potaknuti poziv u Partiju. Nada da ga ne će pozvati u Partiju nije mu se ostvarila, ali je druženje s istaknutim kolegicama poput Vere Gerovac možda ublažilo ozbiljnije posljedice odbijanja članstva (Babić 2013: 240-243).

Osim omladine ili studenata koji su došli iz partizanskih srednjih škola, a bili su većina, Babić je pronašao tridesetak istomišljenika i bliskih kolega. U toj većini Babićevih neistomišljenika ipak udio od tridesetak posto istomišljenika s obzirom na okolnosti nije zanemariv.

Indeksi

Pojedinosti oko upisa koje pokazuje Babićevo odbijanje novoga režima, čak i nesvjesno, primjerci su njegovih indeksa, jednoga ovjerenoga i drugoga neovjerenoga. U ovjerenome su indeksu rubrike ispunjene kako je predviđeno. Neovjereni indeks sadrži jednake podatke kao i ovjereni, uz razliku što je u neovjerenome datum upisa *20. rujna 1949.* umjesto *20. IX. 1949.* i što u rubrici 'Kotar i Narodna Republika' piše *Slav. Brod, Hrvatska* umjesto *Slav. Brod, N.R.H.* K tomu rubrici 'Narodnost i državljanstvo' u neovjerenomu indeksu piše '*hrvatska, F.N.R.J.*', a u ovjerenome '*Hrvatska, F.N.R.J.*' Umjesto pridjeva, velikim slovom napisana riječ 'Hrvatska' postaje imenica. Možda je to pogrješka koju niti Babić niti tajnik koji je potpisao indeks nisu primijetili, ali je vrlo lako moguće da je Babić to napravio svjesno kao potajni oblik bunta koji mu je svojstven u mnogim drugim prilikama i postupcima (prilog 1; prilog 2). Nasilno uklanjanje neprijatelja režima s fakulteta je bilo najizraženije 1945. i 1946. godine, ali je opasnost od sankcija i poslije bila prisutna.

Usmjeravanje na fakultetu

Tijekom studija kao dobroga ga studenta prepoznaje više profesora, ali je od svih njih Babiću daleko najvažniji bio profesor Ljudevit Jonke. Jonke ga nije prvi prepoznao, Babić je prije njega odbio ponudu profesora Škreba da se prebaci na germanistiku i vjerojatno nakon diplomiranja dobije asistentsko mjesto, kao i Brozovićevu ponudu da preuzme njegovo mjesto asistenta kod profesora Klaića na Kazališnoj akademiji. Budući da ga je više profesora

prepoznalo, Babić je vjerojatno mogao dobiti posao profesora na sveučilištu i da nije bilo profesora Jonkea. Međutim, on mu je ponudio mjesto demonstratora i savjetovao mu da se posveti jeziku jer bi zbog svojih sposobnosti i dobrog znanja hrvatskoga mogao postati asistent. Tako ga je profesor Jonke usmjerio da se posveti jeziku te mu bio profesionalni i privatni mentor.

Svoje jezično-političko opredjeljenje tijekom studija budući akademik Babić pokazao je u studentskim izlaganjima i seminarima. Na seminaru posvećenom reformi Vuka Stefanovića Karadžića autor u biografiji navodi da je dokazivao kako Karadžić nije veliki reformator. Tvrdio je da se Karadžić u pisanju narodnim jezikom ugledao u Dositeja Obradovića, da pisanje svakoga glasa svojim slovom nije novost jer su za time išli i braća Ćiril i Metod. Oспорavao mu je i pravo na fonetski pravopis, tvrdeći da je jezične i pravopisne norme preuzeo od Save Mrkalja i Luke Milanova. Seminar nije dobro prihvaćen, ali nije ni osporavan. Pobunio se kolega kojega Babić označava samo inicijalima F. G., i kao partijac branio Karadžićeve zasluge. Profesor Vice Zaninović pitao ga je je li sam nadošao na zamisao da uspoređi Karadžića s Ćirilom i Metodom. Kada mu je Babić potvrdio da jest i da ju nije pronašao u literaturi, profesor mu je počeo tumačiti da to nije isto (Babić 2013: 244-250).

Babić kao šef lektora u Borbi

Posljednji je podatak iz autobiografije koji se iznosi o Babićevu studiranju njegovo iskustvo s lektoriranjem hrvatskoga latiničnoga izdanja *Borbe*, koje se tiskalo u Zagrebu. Tamo je bio došao 1954. na preporuku profesora Jonkea. *Borba* su bile novine i glasilo KPJ, a od 1954. postaju glasilo Socijalističkog saveza Jugoslavije (Novak 2005: 486). Posao mu je bio čitanje tekstova, ispravljanje pogriješaka i stručno obrazlaganje ispravaka drugima. Tekstovi su pisani na hrvatskome ili na 'zapadnoj varijanti', slani preko teleprintera u beogradsko uredništvo, obrađivani i prevedeni na srpski ili 'istočnu varijantu' te slani nazad u Zagreb na ponovno prevođenje i konačno uređivanje. Lektori kojima je bio šef nisu imali fakultetsko obrazovanje, ali su imali veliko iskustvo. Neke od sukoba koje je imao s lektorima uzrokovalo je pisanje velikih i malih slova riječi koje su imale ideološku podlogu. Tako je morao tumačiti da se piše *Gestapo*, *Božić*, *Njegovo Veličanstvo* (za grčkoga kralja), išao je na razgovor kod direktora Branka Priselca gdje je morao opravdati korištenje riječi *tisuću* umjesto *hiljada* i branio se pred članovima uredništva *Borbe* u Beogradu za svoja jezična rješenja poput korištenja riječi *sandučić* umjesto *sandučje*.

U prosincu 1954. godine donesen je *Novosadski dogovor* (Moguš 2009: 198-201). On je djelovao i na Babićev rad u *Borbi*. Odluke *Novosadskoga dogovora* bile su povod mnogim

Babićevim raspravama s urednicima i direktorima *Borbe*, poput branjenja spomenutih riječi *tisuća* i *sandučić* kao boljih rješenja. Rasprava je bilo i prije Novosadskoga dogovora, koji Z. Jelaska (2020) naziva tzv. dogovorom jer je uvjetovan prisilom, ali kada je on donesen, lektori kojima je Babić bio šef, ali i više pozicionirani članovi uredništva pojačali su svoja propitkivanja njegovih odluka. Babić napominje da je često upozoravao da se pazi na jezik u tekstovima, ali kao primjer svojega slaboga utjecaja navodi tekst Moše Pijade napisanoga u povodu Dana dječje radosti. U njemu nije bilo dopušteno praviti bilo kakve izmjene pa se spominju *odojčad* i *odojče*, što u srpskome označava *dojenčad* i *dojenče*, a u hrvatskome jeziku *prasad* i *praščića*! Tako je Stjepan Babić još kao student viših godina studija vodio borbu u *Borbi*, gdje je u hrvatskome izdanju toga ideološki obilježenoga časopisa pokušavao provoditi rješenja u duhu hrvatskoga jezika, te je katkada uspijevaao u tome. Zbog svojih godina i činjenice da je i dalje bio student, te zbog nižega položaja u odnosu na direktore i urednike, nije uvijek uspijevaao nametnuti svoja rješenja. Uostalom, i sam navodi kako nije uvijek dobro obrazlagao svoja rješenja: „Osamdeset posto pogrješaka dobro sam obrazložio, dvadeset posto loše, ali sam od toga deset posto nametao fakultetskim znanjem, a za deset posto morao sam se izvlačiti kako sam znao i umio“ (Babić 2013: 251).

Babićev se rad u *Borbi* može smatrati njegovim ulaskom u jezična previranja na višoj razini. Jasno da on nema ulogu koji je Babić postigao budućim radom, ali se tada Babić prvi puta našao u položaju da utječe na jezičnu politiku u nekoj tiskovini namijenjenoj širemu čitateljstvu.

2.9. Zaključno o autobiografiji

Babićeva je autobiografija pisana proznim stilom, ali njegov način opisivanja ne pokazuje veliku ozbiljnost tih situacija, neovisno o tomu opisuje li mirni život u novicijatu, u rodnome Oriovcu, burne događaje tijekom rata ili nakon rata. Naime, opisuje ih smireno, čak i šaljivo, pa se tek može naslutiti da su neke od njih ostavile neki trag na njemu, što sam rijetko izravno priznaje. Čitatelj je prepušten sebi u sagledavanju pojedinih zastrašujućih opisa i događaja koje je Babić opisao kao svoja životna iskustva i procjenjivanju koliko su bili ozbiljni. Često se koristi digresijama kada mu prijašnji događaj pobudi sjećanje na neki noviji. Navodi da govori iz sjećanja i kako su mu mnoga od njih dobro zapamćena, ali i da za neka više nije siguran jesu li stvarni događaji ili slika koju je sam oblikovao, što napominje kada god govori o takvim sjećanjima, kao i kada nešto zaboravi.

Autobiografija je pisana subjektivno, Babić slobodno govori o svojim stavovima, opisuje što je doživio. Opisuje subjektivno, ali opisuje svoj život navodeći i pozitivno i negativno. Na nekim mjestima se hvali, na drugima kritizira. I ne trudi se istražiti povijesne događaje u kojima je sudjelovao jer su njemu ti povijesni događaji sjećanja. No ako se povijesna podloga događaja kojima je svjedočio krene tražiti u drugim izvorima, može se vidjeti da Babića njegova sjećanja ne varaju.

Ključan je odlomak iz cijele autobiografije onaj kojim Babić sažima pogled na svoj život i profesionalni rad kao i njegova uvjerenja:

„Morao sam živjeti u režimu koji intimno nikako nisam prihvaćao, a to nije bilo lako. Bog je dopustio da me snađe i ta nevolja da me odškoluje za život u prilikama u kojima je trebalo djelovati, a ostati u sedlu. Jer lako je biti revolucionar pa biti zbačen da se životari u zabiti i tužiti se na sudbinu da nam nije bila sklona da pokažemo što znamo i možemo. Znao sam na desetke inteligentnih ljudi koji su propali jer su se tužili na prilike koje im nisu dopustile da njihove sposobnosti dođu do izražaja. Trebalo je u jednom smislu živjeti dvostrukim životom, stalno u napetosti jer čovjek svaki čas može nešto lanuti i odati se. A nije trebalo samo pasivno živjeti nego i djelovati, i to ne na običnim poslovima, nego na najosjetljivijem, na području hrvatskoga jezika. Teško je zamisliti napetiji položaj. Morao sam djelovati da ne budem onemogućen u poslu, a opet bez spremnosti da pravim kompromise koji bi bili protiv mogega uvjerenja i moje savjesti, koje bi mi poslije tko mogao nabijati na nos“ (Babić 2013: 225).

Babić ne izdvaja ovaj odlomak. Nalazi se u poglavlju u kojemu opisuje svoj boravak u zatvoru. Ipak, u njemu se mogu izdvojiti ključni čimbenici koji su ga obilježili tijekom cijele karijere. Iz ovoga je odlomka jasno da je razdoblje SFRJ, kao druge Jugoslavije, bilo izuzetno teško za Stjepana Babića, a u njemu se školovao i izgradio svoju karijeru. Djelovao je u sustavu koji nije podnosio, ali se time nije dao obeshrabriti. Uspio je svojim radom i kvalitetom, ali i nužnom snalažljivošću postići mnogo. Spominje *revolucionare* koji se jadaju nad svojom sudbinom kada ih vlast nadvlada i mnoge sposobne i inteligentne ljude koji su bili previše otvoreni u svojem protivljenju. On sam pristupa drugačije. Jasno zastupa i brani svoj položaj i položaj hrvatskoga jezika, te izravno djeluje u njegovoj gradnji i očuvanju tijekom razdoblja koje ga je htjelo trajno izmijeniti.

3. Načini djelovanja Stjepana Babića u jezičnim previranjima

Do sada se poglavito opisivao rast Stjepana Babića kao osobe, što je usko povezano i s njim kao jezikoslovcem. U ovomu će poglavlju naglasak biti na previranjima vezanima uz jezik u kojima je on kao jezikoslovac djelovao. Pri tomu se ne će dati pregled onoga što je pisano o djelovanju Stjepana Babića, nego će se pokušati dati ili podatci o kojima (uglavnom) nije pisano, ili donekle drugačiji pogled na ono što jest poznato.

3.1. Kritika Gramatike hrvatskoga ili srpskog jezika

Kao student Stjepan Babić (2013: 247) napisao je prikaz *Gramatike hrvatskoga ili srpskog jezika* iz 1952. godine autora Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića za *Vjesnik*. Bili su zainteresirani za taj prikaz, ali na dvije kartice teksta, dok je Babić napisao šest. Budući da ga nije bio spreman kratiti, prvo ga objavljuje u *Studentskome listu*. Međutim, budući da je trebao honorar zbog slabih prihoda, ipak ga krati i objavljuje i u *Vjesniku*. U autobiografiji Babić ne opisuje što je pisao o njoj, ali su primjerci toga prikaza u *Studentskome listu* i *Vjesniku* ostali dostupni (Prilog 8; Prilog 9).

U *Studentskome listu* Babićev prikaz te gramatike izražava određene pohvale, poput pohvale opisa određenih i neodređenih pridjeva kao dobro uređenomu dijelu gramatike, ali pronalazi joj brojne zamjerke. Kada ju uspoređuje s Maretićevom gramatikom, prikazuje ju kao općenito slabijom, iako ni Maretićevu gramatiku ne smatra sjajnim rješenjem i smatra da bi trebala biti napisana neka bolja. Najstrožu kritiku gramatici trojice autora iznosi u zaključku kada navodi da su se pogreške u toj knjizi trebale izbjeći, i tiskarske, i pravopisne, i jezične, i pedagoške i druge (Prilog 9).

U *Vjesniku* njegov skraćeni prikaz te iste gramatike na prvu djeluje manje negativan. Možda je nakon prikaza dobio određene kritike, možda mu je savjetovano da bude blaži u prikazu, možda je sam prilikom pripreme i skraćivanja prikaza odlučio izbaciti najnegativnije dijelove, ali svakako tamo opći dojam o toj gramatici nije jednako nepovoljan. Najviše se to vidi u izbacivanju dijela iz zaključka o velikomu broju raznovrsnih tipova pogrešaka. Ipak, pažljivim čitanjem i poznavanjem Babićeva stila pisanja mogu se pronaći i Babićeve neizravne kritike. Kada je opisao opća obilježja gramatike i zaključio da je vrlo pregledna, smatra da ipak nedostaje registar. U idućoj rečenici govori kako se u kulturnomu životu osjeća veliki nedostatak moderne normativne gramatike suvremenoga književnoga jezika. Smatra da se *Gramatikom* trojice autora zadovoljava samo najnužnija potreba.

Tu će potrebu ispuniti Stjepko Težak i Stjepan Babić 1966. godine *Pregledom gramatike hrvatskosrpskoga jezika za osnovne i druge škole*, koja je u izdanju Školske knjige s tim imenom izišla još u četiri izdanja (1969., 1970., 1971., 1972.), potom je u šestom izdanju 1973. odvažno preimenovana u *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika*. Poslije je bila jedna od najprodavanijih priručnika hrvatskoga pomoću kojega su naraštaji učili gramatiku svojega jezika, od sedmoga izdanja 1972. naslov joj je *Gramatika hrvatskoga jezika*. Kolokvijalno se najprije zvala crvena gramatika jer je nakon prvih izdanja dvostruka imena izišla u crvenoj boji (Brabec-Hraste-Živković zvala se zelena zbog jednakoga razloga, a Zavodska se zvala plava, no poslije su izdavači promijenili boje pa su i ti nazivi nestali), a potom *Gramatika Težak-Babić* ili samo *Težak-Babić*. Ovdje će se samo upozoriti na činjenicu da je Stjepan Babić još kao student 1952. godine pisao za poznate hrvatske novine prikaz jedne hrvatske gramatike, a nakon petnaestak godina postao je jedan od autora dugo najznačajnije suvremene gramatike hrvatskoga jezika.

3.2. Babićeve polemike sa Slamnigom i Brozovićem

Igor Marko Gligorić (2021) opisuje polemike koje su se odvijale krajem 1954. i početkom 1955. godine u *Globusu* i *Narodnome listu* između Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića. Počele su Slamnigovim tekstom u *Globusu* 16. rujna 1954. godine u kojemu autor tvrdi kako pisane riječi ne mogu zamijeniti one govorene zapravo se protiveći purizmu. Smatra da *rajčica* može biti ispravna književna riječ, ali govornik će i dalje uvijek govoriti *paradajz*. Slamnig svoje argumente potkrepljuje pozivanjem na pragmatičnost i činjenice. Stjepan Babić obraća mu se u tekstu objavljenom 27. studenoga 1954. godine u *Globusu*, gdje se protivi njegovim stavovima i rješenjima pozivajući se na teoriju i uporabu. Slamnig mu odgovara u *Globusu* 4. prosinca 1954. godine dodatno argumentirajući svoje već iznesene teze. Cijelu je polemiku zaključio Brozović 16. siječnja 1955. godine u *Narodnome listu* tekstom u kojemu zauzima stav između dvojice supolemičara. Brozović im priznaje kvalitetu argumenata i hvali visoku razinu polemike koju su vodili, ali navodi i probleme vođenja te polemike jer kreće s različitih polazišta koje su i obojica polemičara bili utvrdili. Babić je Brozoviću napisao odgovor koji tadašnji urednik *Narodnoga lista* nije objavio.

Mario Grčević, Babićev dugogodišnji suradnik, svjedočio je događaju koji pokazuje kako ova polemika ima svoj nastavak sredinom devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Grčević i Babić zajedno su prolazili tržnicom na Kvaternikovom trgu u Zagrebu i Babić je kupio kilogram *paradajza*. Kada ga je Grčević upozorio da se hrvatskim jezikom taj plod

zove *rajčica*, na to mu je Babić uzvratio da su *paradajzi* crveni, a da je on još zelen jer ne razlikuje hrvatski književni jezik od razgovornoga jezika. Taj komentar Grčević izrazito dobro prima i smatra da pokazuje kako Babić nije bio strogi purist koji Hrvatima želi mijenjati jezik kako su neki smatrali (Grčević 2021: 132).

Igor Marko Gligorić u bilješci spominje zanimljivu činjenicu da su sva trojica polemičara bili kolege s istoga filološkoga studija, a Babić i Slamnig tada su bili još studenti. Rad u časopisu *Borba*, prikaz gramatike i navedene polemike pokazuju kako je Stjepan Babić još kao student bio sudionik jezičnih previranja povezanih s hrvatskim jezikom u vrijeme SFRJ-a.

3.3. Optužbe za unitarizam i čitanje među redovima

Časopis *Jezik* nije časopis Stjepana Babića, niti ga je on osnovao, no on je ključna osoba u povijesti toga časopisa. Bio je njegovim urednikom od 1963. godine do 2014., nakon čega postaje član Uredničkoga vijeća sve do svoje smrti. Glavni i odgovorni urednik bio je od 1970. do 2005. godine. Pedeset i dvije godine uređivao je *Jezik*, a ako bi se uključile i godine kada je bio tek članom Uredničkoga vijeća te 1954. godina kada mu izlazi prvi članak u časopisu – *Deklinacija slavenskih imena s nepostojanim e*, njegovo se ime povezuje s časopisom *Jezik* punih 68 godina. To razdoblje otprilike odgovara vremenu Babićeva općega rada na hrvatskome književnome jeziku. Blisko je godinama jer je teško podvući crtu kada on službeno počinje i kada završava, ovisi o kriterijima, ali svakako počinje tijekom studija. Nije poznato da bi tko drugi u hrvatskomu jezikoslovlju toliko dugo svesrdno djelovao u nekomu časopisu. O Babićevu je urednikovanju u tomu časopisu opširno pisala Sanda Ham (2015), koja je od njega preuzela uredništvo.

Budući da je cilj ovoga rada prikazati Stjepana Babića kao neumoljivoga borca za hrvatski jezik, u ovomu će se potpoglavlju usmjeriti na naslov njegova članka u *Jeziku* iz 1963. godine *Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika* jer je mogao stvoriti određena pitanja, što se i dogodilo, i to ne jednom. Taj je naslov iskoristio Pavle Ivić tijekom svojih polemika da prikaže Stjepana Babića kao unitarista. Na to navodi u članku *Sve moje konstatacije i dalje čvrsto stoje* (Ivić 1988) u kojemu odgovara redom Radoslavu Katičiću, Dragutinu Ragužu i Stjepanu Babiću na prijašnje polemike koje je s njima vodio. Spominje kako časopis *Jezik* već više od dva desetljeća svojim člancima više potiče razdvajanje varijanata zajedničkoga jezika te kako Babić tvrdi da je njemu daleka pomisao da se bavi razdvajanju ili spajanju jezika. Nakon toga optužuje Babića da nije dosljedan jer da je

navedeni članak *Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika* dokaz kako Babić ne samo nije bio protiv unitarizma nego da je tim člankom sa svojih devet točaka pokazao kako je „na čelu kolone najodlučnijih“ koji se zalažu za jezični unitarizam (Ivić 1988: 83). Članak je napisan kao odgovor jednomu čitaocu *Jezika* koji smatra kako riječ *saznanje*, koja je prisutnija u Srbiji, potiskuje hrvatsku riječ *spoznaja*. Babić piše kako postoje brojni jezikoslovni uvjeti koje treba ispuniti da bi brisanje razlika bilo ispunjeno.

Babić se brani od tih optužba u svojem članku *Odgovor Pavli Iviću*. Za početak navodi kako „nije nečasno priznati svoju zabludu“ navodeći i poslovicu koju zapisuje Vuk Stefanović Karadžić: „Bolje se i od po puta vratiti nego rđavim do kraja ići“ (Babić 1989: 61). Ali nastavlja da to s njime nije slučaj jer se pažljivim čitanjem vidi da zapravo ne zagovara jezični unitarizam nego brani hrvatski književni jezik od unitarističkih nastojanja (Babić 1989: 61). Iako su te polemike bile na svojevrsnoj akademskoj razini, u njima se može osjetiti i emocionalni naboj s obje strane.

Sam naslov Babićeva članka i tvrdnja da je Babić u devet točaka kretao prema ozbiljnom uklanjanju jezičnih razlika ozbiljne su optužbe i mogle bi podupirati Ivićevu tvrdnju o Babiću kao unitaristu. Stoga se najbolje povesti za Babićevom napomenom da se članak pažljivo pročita uzimajući u obzir vremenski kontekst, tj. razdoblje kada je bilo nužno čitati između redova jer se nije smjelo otvoreno pisati, bar to nisu smjeli svi.

Površnim se čitanjem zaista može doći do zaključka da Babić u članku ima pozitivan stav o jezičnomu unitarizmu, da on objektivno kao jezikoslovac kazuje da bi to bilo dobro. Tko želi, može u članku pronaći dokaze Babićeva zastupanja unitarizma. Vjerojatno je i sam Ivić računao da će čitatelji njegova članka ili vjerovati njegovim riječima, pogotovo nakon što vide naslov članka, ili da će čitajući dobiti potvrdu da je barem tih godina Babić bio jezični unitarist.

Stjepan Babić promišljeno je pisao i ovaj članak kao i ostale. Izborom riječi ublažava svoj osobni stav svjestan da nije dobro posve se otkriti, o čemu je pisano u drugomu poglavlju. Stoga je bitno razmisliti o njegovu navođenju određenih poteškoća koje bi trebalo riješiti prije nego se jedinstvo, tj. unitarizam ostvari. Primjer se može vidjeti u sljedećem citatu iz toga članka:

„Ipak, bilo bi krivo shvatiti da se lingvističkim postupcima jezično jedinstvo Srba i Hrvata može postići preko noći. Jedinstveni je jezik idealno rješenje i upravo se zbog toga ne može postići ni brzo ni lako. Svaka žurba i nestrpljivost da se željeni cilj što prije u potpunosti dostigne može donijeti više štete nego koristi. Zato će dva tipa književnog jezika biti još dugo najpraktičniji izlaz, sve dotle dok se jednim jezikom ne bude mogao napisati svaki tekst da se njime ne povrijedi ni jedna ni druga strana“ (Babić 1963c: 65).

Dojam o Babićevu prihvaćanju jezičnoga unitarizma može se dobiti iz riječi i izraza poput *jezično jedinstvo, jedinstveni je jezik idealno rješenje, željeni cilj, ni jedna ni druga strana*. Zbog tih izraza Babić odaje dojam da su to i njegovi stavovi. No ti izdvojeni izrazi sami po sebi ne znače puno. Naime, Babić se koristi i negativnim izrazima poput *bilo bi krivo shvatiti [...] da se može postići preko noći; ne može (se) postići ni brzo ni lako; svaka žurba i nestrpljivost može donijeti više štete nego koristi; zato će dva tipa književnog jezika biti još dugo najpraktičniji izlaz*. Ali kada se ovaj citat pročita kao cjelina i analizira, očito je da autor u najmanju ruku upozorava na probleme oko spajanja hrvatskoga i srpskoga jezika, da je uvjet jezičnomu jedinstvu da niti jedna strana nije povrijeđena, a pitanje je kako bi se to uopće moglo postići. Ključan je zaključak da su dva tipa književnoga jezika "još dugo najpraktičniji izlaz". Jer Babić je vjerovao da komunizam jednom mora pasti (os. razgovor) i dobivanje na vremenu u kojemu će hrvatski zadržati svoja obilježja, koja su "praktičnija" nego da ih se "preko noći" zamijeni i donese "više štete nego koristi" bilo je korak kojim se željela dobiti bitka da bi se u konačnici dobio rat. Postoji mogućnost da Ivić nije prepoznao Babićevu diskretnu obranu hrvatskih književnih jezičnih rješenja. No budući da Ivić u polemikama pokazuje da je sposoban argumentirati, izraziti svoje stavove i pronaći protuargumente, ta je mogućnost manje vjerojatna.

Ovomu potpoglavlju nije cilj prikazati Babićevu pobjedu nad Ivićem. Babić, Raguž, Katičić i Ivić jezikoslovni su intelektualci te se njihove polemike vode iz različitih razmišljanja i stavova o jeziku, različite jezične i društvene politike i različitih položaja. Cilj je pokazati da optužbe o Babićevom navodnom zastupanju jezičnoga unitarizma, i to u prvim redovima, ne stoje. Istina je da se u članku otvoreno ne protivi hrvatsko-srpskom jeziku, ali ne osuđuje čitateljevo viđenje problema potiranja hrvatske riječi riječju koju čitatelj smatra srpskom riječi. Babić navodi da *saznanje* katkada stoji na mjestu na kojemu bi radi ispravnoga značenja trebala biti riječ *spoznaja*, a da obrnutih slučajeva gotovo i nema. Stručnom analizom pokazuje kada se treba govoriti *saznanje* a kada *spoznaja* te zaključuje kako se pravilnim korištenjem tim riječima mogu sačuvati obje, upotpuniti jezični sustav, usavršiti izraz, izbrisati s tih riječi oznake regionalnosti i tako bezbolno ukloniti jednu hrvatsko-srpsku jezičnu razliku (Babić 1963c: 71).

Ni to nije dokaz Babićeva pristajanja uz jezični unitarizam. To je samo pokazatelj Babićeva pristupa da se čuva otvorene obrane hrvatskih jezičnih rješenja u prilikama kada bi ona mogla biti doživljena kao napad na državne vrijednosti bratstva i jedinstva. Sam je iskusio kako se vlast odnosi prema politički nepodobnima: neposredno pri završetku Drugoga svjetskoga rata, zatim tijekom školovanja kada je izbačen iz omladine zbog svojih stavova, za

boravka u zatvoru, na poslu prije studija kada se našao u sukobu s direktorom, u trenutcima kada su mu bez naloga prije dopuštenoga vremena milicajci 11. siječnja 1972. pretraživali stan i odnijeli pisaći stroj, o čemu kao svjedok piše njegova kći Zrinka Jelaska (2021b). Mogli su mu odnijeti i dnevnik kojim se u ovome radu služim kao izvorom. Jedan je milicajac bio zadužen da pregleda knjige i izvuče one koje su bile problematične i koje je trebalo bolje pregledati ili ukloniti. Babićeva desetogodišnja kći Višnja, vrlo uzrujana tim pretresom stana, koja nije bila toliko zanimljiva milicajcima, uspjela je i ne sluteći što čini poravnati neke knjige uključujući i dnevnik, čime one nisu bile pregledane!

Iako je kao jezikoslovac vješto vodio borbu za hrvatski jezik i nije bio teže kažnjavan otkazom ili zatvorom (osim onim prije fakulteta), nije uspio izbjeći sve oblike kažnjavanja. Zbog svoje katoličke vjere i političke nepodobnosti nije nikada bio biran ni u kakva tijela na fakultetu, iako je imao i više nego dovoljno uvjeta za njih. „Tako nikada nije postao niti predstojnik Katedre za suvremeni hrvatski jezik, ni pročelnik, ni prodekan ni dekan“ (Boras 2021: 129).

Dovoljno mu je i vlastito iskustvo, no svjedočio je i kažnjavanju onih koji su otvoreno nastupali protiv vlasti. Naglašavanje je hrvatskih nacionalnih obilježja bilo poseban problem, ne samo kao etnički nacionalizam, koji je komunizmu općenito pojam nečega nazadnoga, nego što se hrvatski nacionalizam vezao uz razdoblje NDH koji je bio i politički i ideološki protivnik. Ustaše su bili ekstremni nacionalisti protiv kojih su se hrvatski komunisti borili tako da su aktivno uklanjali sve što je imalo sličilo na separatizam (Radelić 2006: 339). To je Babić vrlo dobro razumio. Da je bilo potrebno paziti što se i kako piše u politički nestabilnim i nesigurnim vremenima pokazuje i Zrinka Jelaska (2021a) u radu o pojavnosti časopisa *Jezik* pedesetih godina dvadesetoga stoljeća. U njemu dokazuje kako je Ljudevit Jonke, kao jedan od potpisnika Novosadskoga dogovora, bio prisiljen prividno zagovarati unitarističke jezične politike tijekom političkih pritisaka, ali pojava časopisa *Jezik*, kojemu je među prvim urednicima, pokazuje da su postojala jasna nastojanja da njeguju osebnost hrvatskoga jezika gdje god je to bilo moguće.

Još jedan naslov članka u *Jeziku* može djelovati kao Babićevo priklanjanje unitarizmu – *U čemu je ljepota hrvatskosrpskoga jezika* (Babić 1963b). Kao ni prijašnji, ni ovaj članak ne treba suditi po naslovu. Nakon naslova u tekstu se više uopće ne spominje srpski jezik. Jedina riječ koja sadrži korijen kao i taj pridjev nije pridjev ni ime jezika, ona je jedan od primjera riječi sa slogotvornim *r*, tj. glasom *r* koji dolazi kao samoglasnik, a strancima su i djeci teško izgovorljive: *prst*, *srpstvo*, *čvrst* i *žrtva*. Da je srpski dodatak imenu jezika stavljen iz kompromisa, može se naslutiti odmah u samomu tomu naslovu jer Babić u njemu stavlja

bilješku. U njoj navodi kako je članak napisan za hrvatske iseljenike objavljen u Matičinu iseljeničkomu kalendaru za 1961. godinu, ali članak ponovno objavljuje u *Jeziku* da bi bio dostupan za širu javnost (Babić 1963b: 117).

Da u naslovu nema srpskoga dijela u nazivu jezika i da nema godine izdanja članka, lako bi se moglo pomisliti da je tekst napisan u vrijeme hrvatske samostalnosti u Republici Hrvatskoj. Članak na početku sadrži možda i najljepše riječi posvećene hrvatskomu jeziku. Taj je odlomak toliko književnoumjetnički vrijedan da će ga se ovdje navesti:

„Kad umoran putnik nakon dugoga putovanja naiđe na hladan vrutak bistre vode, čini mu se, dok utažuje žeđ, da slađeg pića na svijetu nema. Tako osjeća i naš čovjek kad se nađe sam u tuđini pa čuje svoj jezik: drage mu riječi zažubore i zaromone u uhu kao najugodnija glazba. Čini mu se da ljepšega jezika nema na svijetu. A ne čini se tako čovjeku samo u tuđini nego uvijek kad uspoređuje svoj jezik sa stranim. Ružnih jezika nema, ali među lijepima ima ljepših, a svakome je čovjeku najljepši onaj na kojemu je čuo prva tepanja i večernje uspavanke, na kojem je počeo sricati prve riječi; jezik je to njegove mladosti, jezik najljepših uspomena. Zar i može biti koji ljepši od onoga što smo ga slušali s majčinih usta? Ne, ne može. Kad ga slušamo, kažemo kako žubori i romoni kao potočić među kamenjem, bukti kao plamen na suharcima, blago se povija kao povjetarac, šumi kao šuma pod zamasima vjetra, ori se kao rijeka kad se ruši niz litice, tutnji kao grom kad odjekuje planinom. Prirodno je dakle što svoj jezik smatramo najljepšim“ (Babić 1963b: 17).

Babić je navedenim tekstom počeo svoj znanstveni članak, ali namijenjen je hrvatskim iseljenicima, kao što navodi u bilješci. Ljepotu citata prepoznalo je i uredništvo *Jezika* pa ga je stavilo na stražnju vanjsku stranu spomen-broja *Jezika* (68/4) posvećena Stjepanu Babiću u povodu njegove smrti, a Bernardina Petrović pročitala ga je na početku svojega govora na njegovoj komemoraciji održanoj 29. studenog 2021. godine na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Budući da u naslovu spominje hrvatskosrpski jezik, a u navodu izrijekom ne spominje ime hrvatski, nego „svoj jezik“, može se pomisliti da Babić zaista i govori o hrvatskosrpskomu jeziku. To se može opovrgnuti Babićevom bilješkom uz navod poljskoga pjesnika Mickiewicza koji govori kako je ilirski govor najblagozvučniji i najmelodiozniji. U njoj Babić navodi činjenicu da je naziv 'ilirski' bio ime koje su hrvatski preporoditelji dali hrvatskome jeziku. Ne hrvatskosrpskome, nego hrvatskome. To znači da Babić naslovom svoga članka zadovoljava političku nužnost, ali iskorištava tvrdnje o toleranciji – kada jednom spomene da je jezik hrvatskosrpski, poslije se služi imenom jedne od tzv. dviju varijanta toga jezika, koje on osobno ne priznaje kao jedan. K tomu Babić naziva jezik hrvatskosrpski i time hrvatski stavlja ispred srpskoga, što je bio legitiman način jednako kao i srpskohrvatski, barem u teoriji, ali kada tu normu ispuni, dalje govori o hrvatskome jeziku, i piše hrvatskim književnim jezikom.

Ova dva članka iz *Jezika* dobar su pokazatelji na što je Stjepan Babić mislio kada je napisao da je morao „djelovati da ne bude onemogućen u poslu, a da opet nije bio spreman na

kompromise koji bi bili protiv njegovih uvjerenja i njegove savjesti koje mu se mogu nabijati na nos“ (Babić 2013: 225). Iako nije posve postigao svoj cilj, budući da ga se nije samo jednom zbog naslova optužilo da je bio pripadnik jezičnih unitarista (spomenut je Ivić), analizom njegovih "upitnih" tekstova ubrzo se može prepoznati da ti pokušaji ostaju samo pokušaji nabijanja na nos. Bio bi zaista veliki izazov pronaći kod Babića primjer pisanja koji bi bio u duhu tzv. istočne varijante hrvatskosrpskoga jezika.

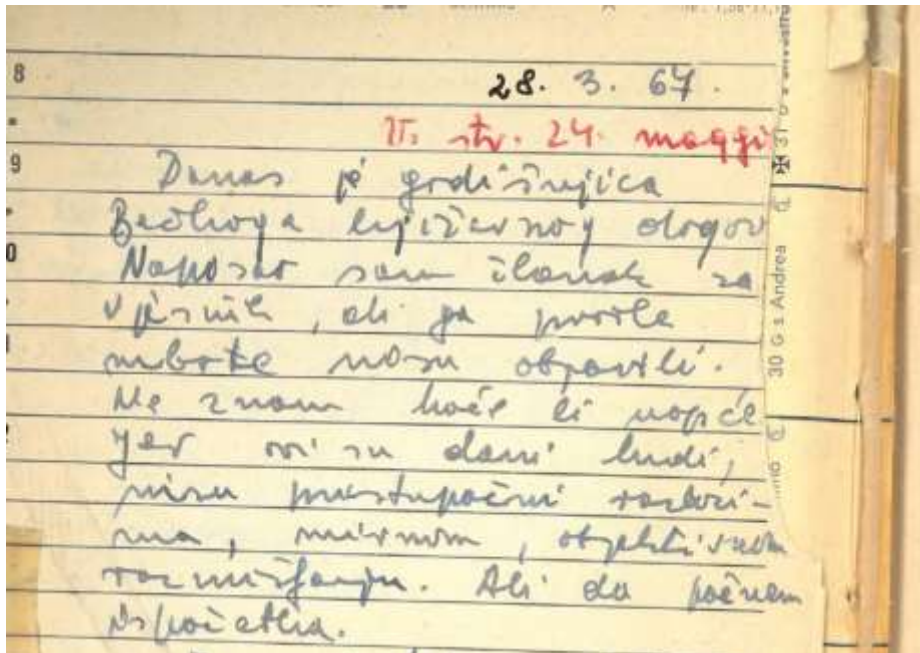
Kada je sredinom sedamdesetih postojala mogućnost da se časopis *Jezik* ukine, Babić uspostavlja kontakt s Hrvojem Hitrecom, svojim budućim zetom, ali tada samo članom komisije za časopise u udruženoj samoupravnoj interesnoj zajednici (USIZ) za kulturu. Zamolio ga je da se zauzme za *Jezik* (Hitrec 2021). Kada je došla sjednica na kojoj je predsjedatelj vijeća u ime Partije iznio prijedlog za ukidanjem časopisa *Jezik*, Hitrec se odvažno suprotstavlja ukidanju toga časopisa, a podržala ga je književnica Marija Peakić. Još su se neki pokolebali te je prijedlog zbog nedovoljnoga broja glasova odbačen, a *Jezik* je sačuvan.

Hitrec je bio uz Babića i kada se izdavala Babićeva *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* (Babić 1986). Svjedoči kako je Babić bio nervozan čekajući da se djelo tiska. Bojao se da bi mogla biti uništena kao pravopis prije petnaest godina. Stoga se Hitrec ponudio da neke primjerke odveze u svojem autu koji je parkirao tako da se brzo mogu odvesti nakon što se spašeni primjerci u njega ubace. Iščekivanje je bilo stresno, ali se Babić vraća iz tiskare i obavještava Hitreca da je sve u redu i da nitko ne će sprječavati distribuciju *Tvorbe riječi* (Hitrec 2021: 136).

3.4. Razgovori o jeziku u *Vjesniku* i detalj oko *Deklaracije*

Godine 1966. i 1967. Stjepan Babić piše u kolumni *Razgovori o jeziku* u novinama *Vjesnik*. Sačuvao je same članke koje je pisao i građu na temelju kojih je pisao, uključujući i svoje komentare u dnevnicima pa se njima koristi u ovomu potpoglavlju. Sačuvao ih je rezanjem iz novina i lijepljenjem na obični bijeli papir formata A4. U tomu je razdoblju, ako je suditi prema sačuvanim primjercima, napisao 52 kolumne, što znači da je u *Vjesniku* objavljivao nešto više od godine dana. Prva je kolumna objavljena 27. veljače 1966., a zadnja, odnosno posljednja sačuvana, 18. ožujka 1967. Ona izlazi samo dan nakon izlaska *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga jezika*. Kraj Babićeva pisanja u *Vjesniku* zabilježen je na samomu početku njegova dnevnika. Dana 28. ožujka 1967. godine Babić započinje svoj dnevnik sljedećim riječima: „Danas je godišnjica Bečkoga književnog dogovora. Napisao sam

članak za *Vjesnik*, ali ga prošle subote nisu objavili. Ne znam hoće li uopće jer ovi su dani ljudi, nisu pristupačni razlozima, mirnom, diplomatskom razmišljanju. Ali da počnem ispočetka.“

Slika 1 – Babićev dnevnik, 28. ožujka 1967.

Prije nego se kratko opiše Babićevo djelovanje i pogled na događaje oko *Deklaracije*, potrebno je vidjeti njegovo djelovanje rubrikom *Razgovori o jeziku*. U prvome objavljenome članku u *Vjesniku* (27. veljače 1966.), naslovljenome *Lingvisti su jezični savjetnici*, Babić iznosi i danas prisutnu problematiku. Govori kako zanimanje za jezik raste i kako su prilike različite nego prije deset do petnaest godina. Također opisuje da je sama rubrika *Razgovori o jeziku* u *Vjesniku* značajna i objašnjava zašto se prihvatio pisanja za nju.

„Prihvatio sam se da pišem za nju jer mislim da je o nekim problemima najbolje govoriti u novinama. Ali ne mislim govoriti sam, tada bi i naziv bio drugačiji, želim da i čitaoci u njoj dođu do riječi, da se porazgovaramo, da pretresemo neka shvaćanja, da razjasnimo neke pojmove. Pitanja se nakupilo mnogo. Uska je suradnja potrebna jer lingvisti sami ne vide sve, ne čuju sve, ne dospiju na sve. Koliko vide, čuju i dospijevaju, sami mogu malo učiniti. Oni govore, pišu jezične savjete i savjetnike, članke i priručnike, predlažu i preporučuju, ali će uspjeha biti toliko koliko njihove savjete prihvate oni kojih se to tiče. Bez njihova pristanka i suradnje lingvisti ništa ne mogu učiniti.“ (Prilog 4)

Babić u odabranomu navodu ističe trajan problem jezikoslovnih savjeta koji ne dopru do govornika. Kao primjer navodi banke koje korisnicima tekućih računa izdaju *izvatke*, a poslije počinju izdavati *izvode*. Babić spominje kako u članku objavljenomu u *Jeziku* (Babić 1962) kritizira tu izmjenu, da bi pisac rubrike *Naš jezik u Borbi* pokušao obraniti *izvod*, te da mu u novom članku (Babić 1963a) dokazuje da je u krivu. Članci nisu djelovali da bi se vratio stari naziv, što ne treba čuditi budući da časopis jezik danas ima nakladu od 1200

primjeraka, a teško je mogla biti mnogo veća prije. To ne umanjuje važnost *Jezika* kao časopisa, samo govori kako ima manji izravni utjecaj na govornike jezika jer je bio poglavito jezikoslovni časopis. Tko je god bio zaslužan za promjenu *izvatka* u *izvod* koja smeta Babića, ili nije došao u doticaj s njegovim člancima, ili nije našao njegove argumente dovoljnima da vrati stari naziv. Babić zato kreće s pisanjem u novinama kao pristupom najbližijim današnjim društvenim mrežama. On objavljuje na "platformi" novina, a komentare dobiva pismima čitatelja diljem Jugoslavije koja stižu poštom za nekoliko dana, umjesto komentarima ispod teksta. Babić sudjeluje u svojevrsnom internetu prije interneta, svakako u svojevrsnoj društvenoj mreži te tako djeluje kao jezični *influencer* putem svojih članaka kojima poziva čitatelje na sudjelovanje u jezičnim pitanjima.

Na primjeru riječi *influencer* može se vidjeti Babićev pristup u člancima. On bi ju prvo naveo kao novu pojavu u jeziku, objasnio što znači, objasnio zašto nije dobra i predložio novu riječ poput *utjecajnik*, što je već učinjeno, ili neku sličnu koja je prikladnija hrvatskomu jeziku, ako već ne postoji hrvatska istovrijednica. Za tu se riječ može samo nagađati jer se pojavila nedavno kada Babić više nije djelovao u struci. Primjer koji prati to osnovno načelo može se uzeti iz Vjesnikova članka *Čime ćemo prevazići prevazilaženja* (Prilog 5). U njemu navodi kako su mu se javili čitatelji *Vjesnika* kojima smeta riječ *prevazići* te traže od njega da im kaže je li to nepotrebna riječ koja nije u „duhu našega jezika“. Babić objašnjava kako riječ nije u skladu sa štokavskim sustavom, raščlanjuje ju, pokazuje da ni značenjski nije potrebna te na kraju članka nudi mnoga rješenja koja već postoje poput: *prijeći, prelaziti, prerasti, dati, savladavati, ukloniti, uklanjati, ići preko granica* i brojne druge.

Može se prepoznati svojevrsna formula kojom se Babić koristi u svojim člancima: pitanje čitatelja ili problem > potvrda u jezičnim priručnicima > razrada problema i pronalazak rješenja > zaključak. Njome Babić na neizravan način provodi jezičnu politiku, ona mu daje nužan oslonac da se pokaže kao stručnjak, ali i da utječe na jezik kako može.

Babić nije nikada bio feminist, ali u *Vjesniku* u svojoj rubrici *Razgovori o jeziku* pod brojem 45 raspravlja o jezičnomu problemu jezičnoga pomuškarčivanja. Komunizam se zalagao za izjednačavanje između muškaraca i žena te je SFRJ ustavom bila prva državna tvorevina koja je zakonski izjednačila žene i muškarce na prostoru bivše Jugoslavije (Mihaljević 2016: 65). No u tim težnjama, koje su omogućile da žene rade i „muške“ poslove, nije riješen naziv tih poslova za žene. U članku Babić pokazuje kako nije rješenje da se kaže *ženski profesor*, nego *profesorica*. Navodi i kako je jedan čitatelj poslao upit zašto je pisalo da student ide ginekologu. Bilo je potrebno pojasniti da je to bio ženski student, odnosno jednostavnije *studentica* (Prilog 7).

Pitanje položaja i prava žena u društvu i danas je prisutno, a Babić na području jezika 1967. godine u društvu koje se deklarativno zalaže za jednaka prava žena pokazuje veći doprinos u tome izjednačavanju koristeći se zakonitostima jezika koje su mu prirodne. Naglašavanje da je profesorica *ženski profesor* više pokazuje kako je ona neka iznimka od *profesora* koji je sam po sebi muškarac.

U Razgovorima o jeziku pod brojem 50, datuma 4. ožujka 1967. (Prilog 6) Babić govori kako je ta rubrika ovim brojem zakoračila u drugu godinu otkako izlazi. U njoj spominje kako je očekivao da će rubrika više sličiti razgovorima, a više se svodi na pitanja i njegove odgovore, no razumije da je tomu tako. Govori i objašnjava zašto nije uspio odgovoriti na svako pitanje i obavještava da se na neka pitanja odgovori nalaze u drugim priručnicima, člancima i knjigama. Glavna je misao toga članka da se Stjepan Babić u određenim trenucima bojavao kako je ovaj praktično-popularni stil uzaludan, ali upravo su čitaoci zaslužni da nije odustao od pisanja i da ih cijeni i da cijeni to što prepoznaju potrebu za bavljenjem jezikom.

Općenito je Babić bio vrlo uključen u jezična pitanja koja su se ticala živoga čovjeka. Nataša Bašić kaže kako „nije bio kabinetски zatvoren istraživač i znanstvenik, živio je i radoznalo sudjelovao u javnoj percepciji i proizvodnji jezika“ (Bašić 2021: 126).

Njegov osjećaj za opće dobro, a ne za svoju slavu, možda je odigrao i vrlo važnu ulogu tijekom previranja oko objavljivanja *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Na sastanku u Matici hrvatskoj kojom je predsjedao Miroslav Brandt, tajnik partijske organizacije MH, odlučivalo se o članovima povjerenstva koji će sastavljati prijedlog amandmana (Babić 2008: 12). Babić navodi kako su u povjerenstvu bili Miroslav Brandt, Radoslav Katičić, Dalibor Brozović, Slavko Pavešić i kako je on bio predložen kao peti član. Odbio je tu ponudu jer je smatrao kako u povjerenstvu ima dovoljno jezikoslovaca predlažući Slavka Mihalića kao predstavnika književnika i čovjeka sa „saveznim iskustvom“. Kada je *Deklaracija* bila potpisana, Slavko Mihalić kao član uredništva Telegrama odlazi u tiskaru, izbacuje vlastiti tekst u tome broju i *Deklaracija* službeno izlazi. Iz Babićeva članka (2008) i iz njegova dnevnika ta Mihalićeva odluka djeluje odvažno i samostalno donesena. U svojem dnevniku Babić piše kako su drugi članovi Matice bili nesigurni u uspjeh objave *Deklaracije* i kako su iščekivali poziv Centralnog komiteta, a zatim su zaprepašteno saznali da je objavljena.

Bi li Mihalić objavio *Deklaraciju* i da mu Babić nije prepustio mjesto u povjerenstvu, teško je reći. Može se pretpostaviti da je taj čin svakako utjecao na Mihalića u većoj ili manjoj

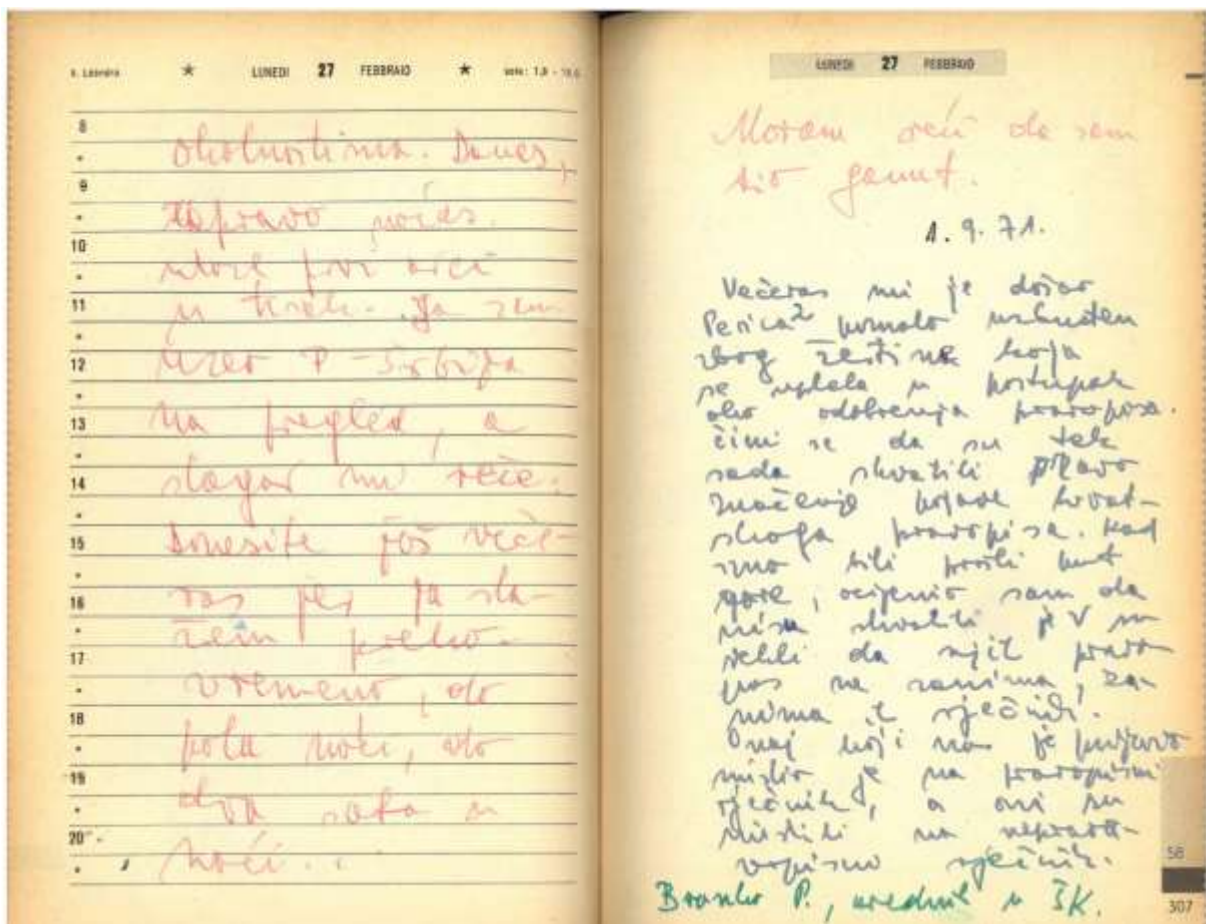
mjeri, a lako je moguće da je veća uloga oko *Deklaracije* bila poticajna Mihaliću. Babić je svakako bio jedan od ljudi vrlo uključenih u previranja oko *Deklaracije*.

3.5. Hrvatski pravopis

Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš napisali su *Hrvatski pravopis* koji je tiskan u Zagrebu i trebao je biti objavljen 1971., ali su jugoslavenske vlasti zabranile njegovu distribuciju i uništile tiskane primjerke (Oczkova 2010: 301; Radelić 2006: 407-408). Spominje se kako je od uništenja spašen tiskanjem u Londonu 1972., ali manje je poznato da su brojni primjerci ipak sačuvani ilegalnom distribucijom koju su provodili radnici u tiskari.

Postupak je izdavanja *Pravopisa* bio praćen brojnim opasnostima i prijetnjama, te su i radnici u tiskari odigrali važnu ulogu. U svojem dnevniku Babić zapisuje kako je slagar *Pravopisa* 17. kolovoza 1971. tražio od njega da mu još večeras donese što više toga na pregled jer on radi na *Pravopisu* prekovremeno, do ponoći ili do dva sata u noći, što je Stjepana Babića posebno ganulo.

Hrvatski pravopis trojice autora (Babić, Finka, Moguš), nazivan i Babić-Finka-Moguš, danas se često naziva *Londonac*, iako se prije nazivao samo *Hrvatski pravopis*. Naime, tako su se nazivali različiti pravopisi u hrvatskoj povijesti: Brozov (1892.); Ciprin i Klaićev (1944); Matičin pravopis troje autora (Badurina, Marković, Mićanović 2007); pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Jozić et al 2013) koji se naziva *Institutski pravopis*, ali i Jovanovićev pravopis, rjeđe Jozićev ili pak 'besplatni pravopis (koji košta oko sto kuna)'; te *Zlatni pravopis* (Babić, Moguš 2010), koji je bio preporučan za uporabu u školama.

Slika 2 – Dnevnik Stjepana Babića, crvenom bojom iz nadnevka 17. kolovoza 1971., plavom 1. rujna 1971. godine.

Među autorima i urednicima i članovima Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske nije sve teklo glatko. Babić u dnevniku 1. rujna 1971. zapisuje kako mu je urednik Branko Perica uzbuđeno javio kako se pojavila velika uznemirenost oko *Pravopisa* jer su 'oni' sada shvatili važnost hrvatskoga pravopisa. 'Oni' se najvjerojatnije odnosi na pripadnike CK SKH. Stjepan Babić zapisao je kako su prvi put kada su išli 'gore' dobili potvrdu kako njih pravopis ne zanima, da ih zanima rječnik. Sada izgleda da je pravopis ipak bio prepoznat kao jezični priručnik koji ima važnost i da bi izlazak *Hrvatskoga pravopisa* bio problem.

Dana 20. rujna 1971. Babić zapisuje kako su iz Komiteta zatražili da vide predgovor i uvod, nakon što se duže vrijeme nije ništa događalo. Takvo je bar bilo Babićevo iskustvo jer nije ništa saznao do toga trenutka, ali se u CK SKH svakako raspravljalo o *Pravopisu*. Babić je bio prisutan na sastanku u Komitetu 23. rujna 1971. Rečeno mu je kako oni načelno nemaju ništa protiv *Hrvatskog pravopisa*, ali da odluku treba donijeti republički sekretar za prosvjetu ili sabor. Idući dan na sastanku u Školskoj knjizi prema Babićevu su zapisu M. Moguš, Lj. Jonke, B. Perica, B. Finka, S. Šeparović i A. [nečitko] raspravljali o *Pravopisu*. Na njemu je iznesen problem oko naslova pravopisa i bi li bilo bolje kada bi se zvao *Pravopis hrvatskog ili*

srpskog jezika jer da onda ne bi bilo problema. Autori su se protivili i nisu popuštali tomu pritisku. Babić nastavlja kako je u tome trenutku shvatio da je riječ o povijesnoj odluci. Rekao je: "Sto smo godina mučili sebe raznim nazivima, ali problem nismo riješili. Opet smo na početku. Ako tako nastavimo, [nečitko], sto godina naši će unuci biti gdje smo mi danas."

Moguš iznosi problema Srba koji gube utjecaj nad Hrvatima ako se prizna hrvatska posebnost. Babić se slaže s njime i potvrđuje da se do sada lako moglo govoriti kako Hrvati imaju pravo da svoj jezik zovu hrvatskim kada je to bilo samo u teoriji, ali da se pravopisom to pravo konkretizira.

Kada njegova bliska suradnica Sanda Ham tvrdi da je Stjepan Babić bio društveno djelatnik tek u Republici Hrvatskoj (2021), to je točno jedino u smislu da je odnos društvene djelatnosti mogao biti puno plodonosniji da nije bio politički uvjetovan i potiskivan u svojem radu. Previranja oko *Pravopisa* su samo jedan, ali značajan primjer toga potiskivanja.

Nužno je spomenuti da jezična previranja nisu uvijek bila tako jednostavna. I među nekim je hrvatskim komunistima bilo protivljenja unitarističkim jezičnim nastojanjima. Dokazuje to dokumenti *Zaključka* Organizacija SK Hrvatske osnovnih škola u Đakovu (Prilog 10) u kojemu zaključuju kako se unitarističke koncepcije u jeziku suprotstavljaju svim suvremenim tečevinama u razvoju hrvatske kulture. Smatraju da nastavnici moraju upoznavati učenike s vrijednosti hrvatskoga kulturnoga izraza na vrelima hrvatske književne baštine. Prepoznaju problem jezične tolerancije koja je dovela učenike do nedoumice kojom da se tzv. varijantom jezika služe te da je važno naglasiti koja vrela pripadaju tzv. istočnoj varijanti. Zaključno smatraju da je posljednjih desetljeća u Hrvatskoj bilo tiskano previše udžbenika, brošura i drugih tiskovina, te da je potrebno tiskati na području Hrvatske hrvatskim književnim jezikom.

Babić je proveo cijeli život u često prikrivenoj ili prikrivanoj borbi za hrvatski jezik protiv jezičnoga unitarizma, te je tijekom cijeloga postojanja SFRJ živio u tihoj i pritajenoj nesnošljivosti prema komunističkoj vlasti i ideologiji, a u otvorenoj borbi za hrvatski tijekom hrvatske neovisnosti. Ipak, i sam je bio svjedokom da su pojedini komunisti imali pozitivan ili barem snošljiv stav o posebnosti hrvatskoga književnoga jezika. Nije ih bilo dovoljno da mu promijene mišljenje, što ne treba čuditi budući da su mu neki od njih prvo govorili kako će *Hrvatski pravopis* kojemu je suautor izaći, a onda ipak pod naredbom s viših razina CK SK H ili CK SK J, njegov pravopis biva uništen (neovisno o sačuvanim primjercima).

4. Zaključak

Stjepan Babić živio je u četiri od pet država u kojima se nalazila Hrvatska tijekom 20. stoljeća, tako da je bio živi svjedok većega dijela hrvatske povijesti u doba kada je živio. Kao aktivni katolik s velikim osjećajem za hrvatski jezik živio je i djelovao u komunističkomu režimu koji nije prihvaćao njegovo nacionalno opredjeljenje, njegove stavove o jeziku niti vjeru. Zbog toga je zakonski i duhovno ispaštao, te bio čak i u smrtnim opasnostima tijekom Drugoga svjetskoga rata. Život ga je vodio u raznim smjerovima, ali bez obzira kojim je smjerom išao, jasan hrvatski identitet i ljubav prema Hrvatskoj, hrvatskomu jeziku i kulturi pratila ga je od početka do kraja života. Kritizirao je jugoslavenski jezični i društveni unitarizam u vrijeme kada je on trajao u punome jeku.

Danas biti hrvatski jezikoslovac i zagovaratelj hrvatske samosvojnosti nema istu težinu kao što je to bilo tijekom dvadesetoga stoljeća jer su se okolnosti bitno promijenile. Rijetki su i oni koji su bili prisutni u djelovanju na jezik od početka postojanja SFRJ do njezina raspada, a onda i nakon njega u neovisnoj Republici Hrvatskoj. Takav je rijedak velikan Stjepan Babić.

Kao što se vidi po vidovima njegova života i rada istaknutima u ovomu radu, koji su tek dio onoga što ga je uvjetovalo, Stjepan Babić od najranijih je dana bio obilježen srpskim pritiskom na hrvatski jezik i kulturu poduprtim komunističkim represivnim sustavom. To je bio jedan od najtežih jarmova koje je morao u svojem radu nositi trudeći se da ne posustane. Uspio je braniti hrvatski jezik od unitarističkih pokušaja brisanja jezičnih razlika i posebnosti hrvatskoga jezika koje su ga stotinama godina prije prošloga stoljeća učinile hrvatskim jer je od početaka upoznao komunistički sustav i velikosrpske pritiske i osmislio je način kako se potrebno ponašati u njemu. To poznavanje sustava omogućilo mu je da uspije u svojoj struci te da djeluje na hrvatski jezik i očuva ga, iako se nije učlanio u Komunističku partiju. U vremenima najvećih pritisaka katkada je tek izvanjski, obaveznim nazivom jezika koji je bio političkom moći propisan, skrivao svoje prave namjere koje se mogu otkriti pažljivim čitanjem i razmišljanjem o onomu što je napisao, odnosno čitanjem među redovima. Znao je kako se prikazati bezopasnim za sustav koji je svugdje tražio neprijatelje da ih ukloni.

Uglavnom s nije borio za hrvatski jezik izravnim otkrivanjem svojih stavova u javnosti, nego najčešće neizravno, stručnim, znanstvenim i znanstveno-popularnim radom, u čemu mu je sama plodnost (više od tisuću naslova) bila jedno od borbenih sredstava. Naime, iako je bio politički ograničavan u svojem djelovanju, iz plodova njegova rada čini se da protivnici hrvatskoga jezika nisu sasvim jasno na vrijeme spoznali njegovu uspješnost u borbi

za hrvatski jezik. Jer da jesu, onemogućili bi ga znatno efikasnije, počevši od otpuštanja s radnoga mjesta do zatvaranja, što se dogodilo nekim njegovim kolegama.

Kada se suprotstavljao kolegama, od studentskih je dana dosljedno zastupao očuvanje hrvatskoga književnoga jezika i njegovo prikladno opisivanje i predstavljanje riječju i djelom, ne samo od stranih jezika, nego i od prodiranja nestandardnih izraza u njega. Zbog svojega znanstvenoga bavljenja tvorbom riječi bio je sposoban i spreman u svakomu trenutku ponuditi hrvatske tvorenice i budno je pratio te pisanjem i usmenim savjetima uskakao s hrvatskim riječima, postojećima ili novotvorenima, kako bi zamijenio strane ili druge nepotrebne. Iako je razlikovao i poštivao različite idiome u svakodnevnomu sporazumijevanju, njima se nije posebno bavio.

Bio je prisutan u svim ključnim događajima uz hrvatski jezik u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća. Njegov rad i kvalitetu prepoznali su mnogi drugi pa je uspio djelovati kao hrvatski jezikoslovac kada je samostalni pridjev 'hrvatski' bio politički nepodoban. I nije djelovao samostalno, nego i s drugim najznačajnijim hrvatskim jezikoslovcima prošloga stoljeća. Ta združena borba za svoj jezik, koju su pojedini od njih vodili vlastitim načinima s različitim posljedicama, donijela je uspjeh. Bez djelovanja Stjepana Babića i njegovih autorskih i suautorskih radova koji su nastali u razdoblju SFRJ hrvatski bi jezik u Republici Hrvatskoj bio znatno manje spreman za svoju službenu ulogu, a mnogi njegovi govornici manje svjesni što im se bilo događalo tijekom jugoslavenskoga režima.

Pristup kojim se služilo u ovomu radu mogao bi se nastaviti još dubljim istraživanjem dnevnčkih zapisa koji su spomenuti ovdje, raščlanjivanjem Babićevih postupaka u razdoblju kada su mu osnovni priručnici zabranjeni, upotpunjavanjem navedene građe novim neobjavljenim rukopisnim podacima. Pokušaj da se dopuni spoznaja o načinu djelovanja jednoga od ključnih modernijih hrvatskih jezikoslovaca u ovomu radu može biti jedan od poticaja za to.

5. Literatura

- (Adelman i Adelman 1987): Adelman, K.A. i Adelman, H.S. (1987). Rodin, Edison, Wilson, Einstein: Were they really learning disabled? *Journal of Learning Disabilities*, 20(5), 270-279.
- (Babić 2021): Babić, S. (2021). O ljepoti hrvatskog jezika. *Jezik*, 68 (4), 161-161.
- (Babić, Moguš 2010): Babić, S., Moguš, M. (2010). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- (Babić, Ham, Moguš): Babić, S., Ham, S., Moguš, M. (2009). *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- (Babić 2008): Babić, S. (2008). Deklaracija – činjenice i pretpostavke. *Jezik* 55(1) 12-19.
- (Babić 1986): Babić, S. (1986). *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- (Babić; Finka; Moguš 1971): Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (1971). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: školska knjiga.(Babić 1963a): Babić, S. (1963). Još o izvodu i izvatku. *Jezik*, 11 (4), 126-127.
- (Babić 1963b): Babić, S. (1963). U čemu je ljepota hrvatskosrpskoga jezika. *Jezik*, 11 (4), 117-126.
- (Babić 1963c): Babić, S. (1963). Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika. *Jezik* 11 (3) 65-72.
- (Babić 1962): Babić, S. (1962). Dvije nepotrebne promjene: izvadak – izvod, knjižnica – biblioteka. *Jezik* 10 (3), 95-95.(Babić 2013): Babić, S. (2013). *Na Božjim putovima*. Slavonski Brod: Udruga građana Baština. (pripremljeno za tisak ali neobjavljeno)
- (Badurina, Marković, Mićanović 2007): Badurina, L., Marković, I., Mićanović, K. (2007). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska
- (Bašić 2021): Bašić, N. (2021). Umro je jezikoslovac Stjepan Babić. *Jezik* 68(4) 125-128.
- (Boras 2021): Boras, D. (2021). Oproštaj od profesora Stjepana Babića. *Jezik* 68(4) 128-130.
- (Gligorić 2021): Gligorić, I. M. (2021) Polemika Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića (1954-1955). U: I. Marković (ur.), *Hrvatski jezik 1950-ih* (str. 157-169). Zagreb: stilistika.org.
- (Grčević 2021): Grčević, M. (2021). Napustio nas je profesor Stjepan Babić. *Jezik* 68(4) 131-133.
- (Ham 2021): Ham, S. (2021). S Bogom, profesore! *Jezik* 68(4) 133-135.
- (Ham 2015): Ham, S. (2015). Časopisi Hrvatski jezik i Jezik. *Jezik*, 62(1) 2-15.
- (Ham 2011): Ham, S. (2011). Stjepan Babić. *Anali zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*, 27, 97-125.
- (Hitrec 2021): Hitrec, H. (2021). O Stjepanu Babiću osobno. *Jezik* 68(4) 135-138.
- (Ivić 1988): Ivić, P. (1988). Sve moje konstatacije i dalje čvrsto stoje. *Jezik*, 36 (3), 72-84.
- (Jelaska 2021a): Jelaska, Z. (2021). Prognano proljeće. *Hrvatska revija* 21(2) 10-15.
- (Jelaska 2021a): Jelaska, Z. (2021) O jeziku u časopisu *Jezik* iliti *Jezikova* pojavnost od osnutka do kraja pedesetih godina. U: I. Marković (ur.), *Hrvatski jezik 1950-ih* (str. 183-207). Zagreb: stilistika.org.
- (Jozić et al 2013): Jozić, Ž., et al. (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- (Kljaić 2017): Kljaić, S. (2017). *Nikada više Jugoslavija*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- (Kolar-Dimitrijević 1992): Kolar-Dimitrijević, M. (1992). Povijesno značenje Hrvatskog radiše do 1929. godine. *Časopis za suvremenu povijest*, 24 (3), 99-115.
- (Matković 1998): Matković, H. (1998). *Povijest Jugoslavije*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- (Mihaljević 2016): Mihaljević, J. (2016). *Komunizam i čovjek*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- (Moguš 2009): Moguš, M. (2009). *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
- (Novak 2005): Novak, B. (2005). *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- (Oczkova 2010): Oczkova, B. (2010). *Hrvati i njihov jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- (Pernar 2010): Pernar, M. (2010). Roditeljstvo. *Medicina Fluminensis*, 46(3), 255-260
- (Radelić 2006): Radelić, Z. (2006). *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. od zajedništva do razlaza*. Zagreb: Školska knjiga
- (Šarić 2016): Šarić, T. (2016) Uloga omladinskih organizacija u komunističkoj vladajućoj strukturi. *Časopis za suvremenu povijest*, 48 (3), 597-614.

Elektronični izvori

- (JZ/SBplus) Preminuo Slavko Mirković, nedvojbeno, brodski zaslužnik. (2021).
Pribavljeno 10.12.2021. s adrese
https://sbplus.hr/slavonski_brod/zivot/ostalo/preminuo_slavko_mirkovic_nedvojbeno_brodski_zasluznik.aspx
- (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje): Slavonski Brod. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pribavljeno 18. 12. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56612>.
- (Zdenković 2012): Zdenković, R. (2012). *Odgojni stilovi roditeljstva*. Pribavljeno 23.1.2022. s adrese <https://www.poliklinika-djeca.hr/za-roditelje/izazoviroditeljstva/odgojni-stilovi-roditeljstva/>

6. Prilozi

Broj _____

Vlastoručni potpis: _____
Stjepan Zukić

Zagreb, 30. rujna 1949.

Gov. 11119 Izdajeje NZH, Zgb. - 0972-48

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA
NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
(UNIVERSITAS LITTERARUM ZAGRABIENSIS)

Fakultet: Estetika
(Facultas)

INDEKS KOLEGIJA
(INDEX LECTIONUM)

Prezime i ime slušača: Bybić Stjepan
(Cognomen et nomen studientis)

Ime oca i majke: Vjekoslav i Ana
(Nomen patris et matris)

Dan, mjesec i godina rođenja: 28. 11. 1925.
(Dies, mensis, anno natalis)

Mjesto rođenja: Osijek
(Locus natalis)

Kotar i Narodna Republika: Slav. kraj, Hrvatska
(Districtus et Populus Res Publicae)

Narodnost i državljanstvo: Hrvatska, F.N.R.J.
(Natio, respublicae particeps)

Broj i datum svjedočbe ispita zrelosti
s oznakom zavoda, koji ju je izdao: 43 od 30. 11. 1949.

Prof. dr. sc. (omnibus) Bybić
(Numerus, anno, mensis, dies testimenti examinis materialis potestati
cum nomine instituti, a quo editum est)

Sravnio s izvornim ispravama:
(Cum documentis originalibus sibi dignis comparationem testator)

Tajnik:
(Secretarius)

Prilog 1 – Neovjereni indeks

Broj 91/49

Višestručni potpis:

Stjepan Gabi

Zagreb, 20. 11. 1949.

Obr. 11118 Izdavanje NZH, Zgb. - 4972-4

Br. 410

FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA
NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
(UNIVERSITAS LITTERARUM ZAGORABIENSIS)

Fakultet: Filozofski
(Facultas)

INDEKS KOLEGIJA
(INDEX LECTIONUM)

Prezime i ime studenta:
(Cognomen et nomen studens)

Ime oca i majke:
(Nomen patris et matris)

Dan, mjesec i godina rođenja:
(Dies, mensis, annus natalis)

Mjesto rođenja:
(Locus natus)

Kotar i Narodna Republika:
(Districtus et Populus Res Publicae)

Narodnost i državljanstvo:
(Natio, civitas portio)

Broj i datum svjedodžbe ispita zrelosti
s oznakom zavoda, koji ju je izdao:

Broj i datum: 1.3 od 30. 11. 1947
Naziv: Prag gimnazij (muški) Zyt

(Numerus, mensis, mensis, dies testimonii examinis maturitatis peracti cum nomine instituti, a quo editum est)

Svratio s izvornim ispravama:
(Cum documentis principalibus liab digor compositionem testate)

Tajnik:
(Secretarius)

[Signature]

Prilog 2 – Ovjereni indeks

REPUBLIKA HRVATSKA
KOMITET ZA NAUČNE USLUGE I
UNIVERZITET I VIŠEŠKOLE

BR. 10243 1948.

Draga Galic' Stjepan Zagreb
Lavska cesta 26.

Vašoj molbi za dodjelu stipendija nismo mogli udovoljiti.
Međutim u koliko bi htjeli studirati jedan od dola navedenih fakulteta
gdje je ostalo stanoviti broj raspoloživih stipendijarnih mjesta, obratite
se ovom Komitetu, koji će donjeti konačno rješenje.

Tehnički fakultet u Zagrebu: građevinaraki odsjek, mašinski, rudaraki
geodetski i brodogradnja,
Tehnički fakultet u Ljubljani: metalurški odsjek
Tehnički fakultet u Beogradu: Geološki odsjek
Ekonomski fakultet u Zagrebu,
Višoku Poljska škola u Zagrebu,

MIROVAČKI OBLASTI
Zagreb, dne 11. 11. 1948.

Prilog 3 – Odgovor na molbu za stipendijom

Lingvisti su jezični savjetnici

Zanimanje za jezik poraslo je naglo i neočekivano. Danas su prilike znatno drugačije nego prije desetak, petnaestak godina. I ova je rubrika jedan od znakova novog ozračja. Prihvatio sam da pišem za nju jer mislim da je o nekim problemima najbolje govoriti u novinama. Ali ne mislim govoriti sam, tada bi i naziv bio drugačiji, želim da i čitaoci u njoj dođu do riječi, da pitaju, da kažu što imaju reći, da se porazgovaramo, da pretresemo neka shvaćanja, da razjasnimo neke pojmove. Pitanja se nakupilo mnogo. Uska je suradnja potrebna jer lingvisti sami ne vide sve, ne čuju sve, ne dospiju na sve. Koliko vide, čuju i dospijevaju, sami mogu malo učiniti. Oni govore, pišu jezične savjete i savjetnike, članke i priručnike, predlažu i preporučuju, ali će uspjeha biti toliko koliko njihove savjete prihvate oni kojih se to tiče. Bez njihova pristanka i suradnje lingvisti ništa ne mogu učiniti. Ne vedre oni i ne oblače kako misli jedan satiričar koji se nedavno očešao o novi val:

LINGVISTIČKI VAL

Bilo u prozi, bilo u strofi,
Sad nam vedre lingvisti,
Bilo pravi, bilo nadri,
Već kako su koji kadri.

Telegram, 4. 2. 1966.

Pokazat ću to na jednom primjeru. Zagrebačke su banke davale imaoćima tekućih računa izvatke, Narodna banka do 1953, Gradska štedionica do 1958, a tada su počele izvode. Neki je to blagajnik primijetio i zapitao jesu li banke pogriješile. Odgovorio sam javno da jesu (Jezik, X, 95-96 Zgb, 1962.). I obrazložio sam to. Htio sam vidjeti može li lingvist utjecati na pogrešnu praksu člankom, snagom samih razloga. Nisam očekivao da će banke odmah vratiti izvadak, ali sam se nadao da će to učiniti pri tiskarju novih obrazaca. Došli su i novi obrasci, ali se izvadak nije vratio. U međuvremenu se u Borbi na to pitanje o-

svrnuo pisac rubrike Naš jezik i pokušao obraniti izvod. Nije bilo teško pokazati da ima krivo (Jezik, XI, 126-127, Zgb, 1964). Naglasio sam da su dobre obje riječi, ali svaka u svom značenju, prema porodicama kojima pripadaju: izvod u značenju zaključak, prema glagolima izvoditi, izvesti, kao dovod, povod, provod... prema dovoditi dovesti... a izvadak u značenju 'ono što se izvadi', kao odlomak 'ono što se odlomi', isječak: 'ono što se isiječe' i sl. Dokazao sam da se takvi podaci vade, a ne izvode jer se kaže: izvaditi potvrdu o biračkom pravu, izvaditi liječničku svjedodžbu, izvaditi nepoznate riječi iz rječnika, »Iz dnevnika sam mu izvadio podatke o tom zločinu«. Tako se i podaci iz tekućih računa vade, a ne izvode se (može se iz tekućih računa štošta i izvesti, izvoditi, ali to je nešto drugo). Branitelj izvoda odustao je od daljnje obrane, ali banke i danas svojim klijentima daju izvode. Time nisu samo neopravdano narušile svoju vlastitu tradiciju nego je narušavaju i drugima. Ima i danas poduzeća u kojima službenici govore izvadak, i u novinama susretnemo katkada tu riječ, ali izvod snažno potiskuje izvadak. Širi svoje značenje koje nije u skladu s jezičnim sustavom i sukobljava se sa svojim normalnim značenjem, a to je lingvistički neopravdano. Zato je takva praksa pogrešna i štetna. Banke šute i šutke narušavaju strukturu našega jezika. Lingvist je jezični savjetnik i ne preostaje mu drugo nego da savjetuje. Netko će poslušati. Širi se krug onih kojima je stalo do izražajnosti i ljepote našega književnog jezika. Zato ću svoj prvi članak završiti riječima kojima je Jože Toporišič završio članak Jezik slovenski u Enciklopediji Jugoslavije: »Slovincima biva sve jasnije, da mnogo od toga, što u kulturnom i političkom smislu jesu i imaju, duguju upravo svom jeziku«.

Stjepan BABIĆ

27. 11. 66. 6

Prilog 4 – Razgovori o jeziku,
Vjesnik 1, 27.11.1966.

Čime ćemo prevazići prevazilaženja?

Jedan čitalac želi da obradim upotrebu nekih riječi koje vrijeđaju uho našeg čitaoca i među ostalim spominje i glagol prevazići. Kaže »vrijeđaju uho našeg čitaoca«, a ne »uho našeg slušaoca« (kad je već uho), niti »oko našeg čitaoca« (kad je već čitalac). Ne ističem to kao grešku, nego da upozorim kako ovdje uho znači jezični osjećač, jezičnu naviku, a ujedno pokazuje prevlast govornoga jezika nad pisanim.

Ali vratimo se sadržaju jer još jedan čitalac želi to isto, a pitanje svoje postavio je veoma jasno:

»Čini mi se da je više iz ekstravaganancije nego iz potrebe ušla u zapadno štokavsko područje riječ prevazići. Hoćete li kazati nešto o njenoj nužnosti ili nepotrebnosti, pa navesti neke sinonime koji bolje odgovaraju duhu našeg jezika? (Naravno, ovisno o kontekstu) Čini mi se da je ipak osiromašenje, a ne obogaćenje jezika, ako jednom riječju zamjenjujemo nekoliko drugih riječi, a da za to nema potrebnog opravdanja«.

Riječ prevazići nije u skladu sa štokavskim sustavom. Njezin sastav zaista smeta štokavskom ubu ako se na nju nije naviklo. Sastavljena je od glagola -lći, poznatoga prefiksa pre- (prebaciti, pregariti), ali u neobičnom sklopu s nepoznatim -vaz-. To je nastalo od starijega prefiksa vž-. On je dao u štokavskom us-, kao što je i stari prefiks v- dao u-. Tako smo od starijega vžiti, vžvesti, vžiti, vžovica, vžuk, (tzv. za mjesto starijih glasova nazvanih jer i jor) dobili usći, uzvesti, uliti, udovica, umk. S obzirom na sustav i povijest jezika neopravdano je danas preuzimati prevazići, prevazilažiti i prevazilaženje, jednako kao što bi bilo neopravdano kad bismo danas uz normalno štokavsko us, uzduh (zrak), Uskrs, uskrsnuti, na zapadnom području počeli preuzimati vž, vazduh, Vaskrs, vaskrsnuti.

Ni zbog značenja nisu nam prevazići, prevazilažiti, prevazilaženje potrebni. Njima svoj izraz ne bismo obogatili, nego osiromašili, oslabili. Te riječi nemaju jedno značenje koje nam je potrebno, nego ih imaju više različitih koja su katkad teško neodređena da se zapravo i ne zna što znače. Uz to potiskuju mnoge riječi s jasno određenim značenjima koje preciznije označuju ono što se želi reći. Nekoliko primjera pokazat će raznolikost i neodređenost značenja:

Napori koji ponekad prevazilaze čovjekove moći... Izošeni su stavovi za koje se smatralo da su davno prevaziđeni. Postoji predrasudni, staromodni i prevaziđen stav u svakvoj podjeli i klasifikaciji umjetnika. Bore se za prevazilaženje objektivnih uvjeta. Bilo je govora o štetnim društvenim i ekonomskim posljedicama zadržavanja prevaziđene prakse »starih osnov« u unutrašnjoj raspodjeli. Trebaju se što brže otkloniti uzroci i prevazići suprotnosti koje su dovele do pojave toga pitanja. Međutim, pitanje je da li će nova studentska organizacija koja treba da okupi sve studente uspjeti da prevaziđe podijeljenost koja je odraz političke krize u zemlji (u Indoneziji). Stav Kine prema Indiji došao je kao šok. Sada je efekt toga šoka prevaziđen i Indija počinje da vraća svoj balans. Predstavnici Slovenije i Srbije su zaključili da bi trebalo prevazilažiti pojave paralelne proizvodnje istih asortimana...

Pokušamo li odrediti sva značenja, vidjet ćemo kako ih ima mnogo i kako svaka zamjena nije laka, kao ni misli onih koji su ih izrekli. Zakukuljene su i zamumljene u frazi, začinjene obično još kojom kao »objektivnim uvjetima«, svračanjem svoga balansa, pojavom paralelne proizvodnje asortimana i sl. Zato je bolje da nabrojimo riječi koje će spomenute glagole uspješno zamijeniti, a misao preciznije izraziti: preći, prelatiti, preasti, preživjeti, zastarijeti, zastarijevati, prevladati, prevladavati, savladati, savladavati, ukloniti, uklanjati, otkloniti, otklanjati, nadilaziti, nadvisiti, nadvisivati, nadmašiti, premašiti, prevršiti, preseći, prekoračiti, proći, prelatiti okvire, ići preko granice. Zamjena treba mnogo, ali oni koji mjesto široke fraze žele upotrebiti preciznu riječ ovdje će je naći.

Stjepan BABIĆ

24.4.66.6

Prilog 5 – Razgovori o jeziku,
Vjesnik 9, 24.4.1966.

Razgovori
o jeziku

(50)
Čitaocima
ove rubrike

U ponedjeljak je prošla godina dana od prvoga članka i današnjim smo brojem zakoračili u drugu. Želio sam da to budu razgovori i koliko su dopuštala pisma i priroda ovoga posla davao sam da do riječi dolaze i čitaoci. A ipak, kad se gleda cjelina, više su to bili odgovori nego razgovori, jer čitaoci uglavnom pitaju. Razumljivo. Naši su se u kovilacu najrazličitijih jezičnih strujanja pa postaju nesigurni i oni s temeljitijom jezičnom naobrazbom, oni s manjom upravo su zbunjeni. A osnovni ih osjeća ne vara. Znaju da ne može biti sve dobro što se upotrebljava i žele znati što je pravilno. Ako je oboje, što je bolje.

Pitanja ima toliko da ne dospijem odgovoriti na sve, ni ovdje ni poštom. Na neka pitanja odgovor i nije potreban jer se jednoznačan nalaz u pravopisu, gramatici, rječnicima i ostalim lako dohvatljivim priručnicima. O drugima se već dosta pisalo pa smatram da nije potrebno ponavljati. Jedan čitalac želi da napišem nešto o riječi stav jer je sada svašta stav: držanje, mišljenje, gledište, mjesto, odlomak, svojstvo, ugođa, raspoloženje, odnos, sustav, niz... Što ćemo kad neki ljudi imaju više stavova, a ne čitaju što je o tome napisao T. Maretić u Jezičnom savjetniku. Drugi traži da kažem kako prisutne mogu biti samo osobe, a ne stvari i pojave, a o tome je upravo pisao S. Kovačević u 1. broju ovogodišnjeg Jezika. Treći me upozorava na loš prijevod jedne knjige, izašla je 1962. i pisana je za uži krug čitalaca. Ipak, kad saznam da koji problem mnoge štiti, kao udeš ili »Neva« na primjer, pišem o već pisanim.

Katkad i ne mogu odmah odgovoriti. Ako je za koju pojavu u načelu i jasno kako treba biti, za određen su odgovor potrebni određeni podaci: gdje se javlja ta pojava, u kojem značenju, otkad? Zato neki čitaoci odgovor čekaju duže. Većina ga ipak dobiva, neposredno ili posredno, a izuzetno i poštom. Bilo bi dobro da su sva pisma potpisana. Zaista, ne vidim razloga za anonimnost. Ako čitalac ne želi da spomenem njegovo ime, neka to napiše. Imena ni dosad u većini nisam navodio. Važan je problem, a ne potpis. A opet nije ugodno kad na mjestu gdje treba da se susretnemo s imenom čovjeka, susretnemo se s bojažljivošću. Jedan bezimenjak posebno je zanimljiv. Piše mi neka budem hrabriji, a ne da cijedim šavoz zube. Ja neka budem hrabar javno, a on nema hrabrosti da se potpiše u privatnom pismu. I to da mi bude poticaj na hrabrost.

Ipak, moram istaći da ni jedno pismo nije uzekud napisano. Da nije bilo pisama, ne bih izdržao ni godinu dana. Ne zato što tema ne bi bilo. Ne! Tema, kao što vidite, ima i previše. Drugo je posrijedi. Katkad se čini kao da je ovakvo praktično-popularno pisanje uzaludno. Čovjek piše i piše, a uspjeha ne vidi. Kao da bob u zid baca. (Banke još nisu promijenile izvod u izvadak!) A onda dođu pisma i vidim da mnogi budno prate sve što se zbiva u jeziku i oko nje, živo reagiraju na najrazličitije pojave jer im je veoma stalo do funkcionalnosti, izražajnosti i ljepote našega književnog jezika. Kad saznam da mnogima nije svejedno kakav jezik nalaze na novinskim stranicama, u oglasima, u putama, na omočnicama..., tada znam da ni ovo pisanje nije uzaludno. Pomognem li čitaocima da učvrste i prošire svoje znanje, da steknu potrebnu sigurnost za djelovanje u sredini u kojoj rade, za energičniji prigovor kad vide da je opravdan i potreban, tada je učinjeno mnogo.

Razumljivo je što je većina razgovora o poslovnom i znanstvenom stilu. Tu ima najviše praktičnih problema, a među prvima su rječnički. To je područje najnestalnije, tu su strujanja najveća, kolebanja najčešća, a norma najmanje određena. Dakako, bilo je govora i o drugim područjima, a bit će ih i ubuduće, prema potrebi, prilikama i poticajima.

Vj. 4. 3. 67. 6

STJEPAN BABIĆ

RAZGOVOR O JEZIKU (45)

Jezično pomuškarčivanje

Težnja da se žene izjednače s muškarcima očituje se i u jeziku. Često se za njih upotrebljavaju imenice koje označuju muškarca, i Marija danas može biti **profesor, liječnik, inženjer, knjižničar, šef, direktor...** Psiholozi, sociolozi i političari imaju svoja tumačenja, ali je zanimljivo što misle lingvisti.

U stručnim se časopisima o tome već pisalo i jasno je rečeno kako treba za žene upotrebljavati imenice koje označuju da je riječ o njima. To možemo u potpunosti i danas prihvatiti, samo uz jače obrazloženje. U dosadašnjim se člancima malo previše ističe što kaže seljak i slaže li se to s duhom jezika. Odmah valja naglasiti kako rješenje nije u tome da na mjesto seljaka stavimo građanina. Kao što seljak nema prednosti pred građaninom, isto tako nema ni građanin pred seljakom. Za lingvista je, i za jezik, važno kako kaže i jedan i drugi, ali samo kao podatak, a ne kao automatska norma. A jezični je duh velika fraza, istina, fraza može biti i sustav, struktura, ako se jasno ne pokaže u čemu je. Spomenuta je kongruencija. Zaista je sustavnije: **Priredila dr Zdravka Lorković, nego Priredio dr Zdravka Lorković.** To jest lingvistički razlog, ali nije jedini ni najjači.

Bez obzira na to kako se razlika između muškarca i žene prikivala odjećom i kosom, ili čak sociološkim, psihološkim i političkim plaštem, ukinuti se ne može. Što se rada tiče, može biti isto ili svejedno obavljao ga muškarac ili žena, ali stvarnost nije ista, često je važan podatak da li koji posao obavlja muškarac ili žena, a još češće da se to saopćava. Prema tome uvijek će biti i potrebni izrazi za to. Razumljivo je dakle što se isto zanimanje označuje različitim riječima: **radnik-radnica, bolničar-bolničarka, daktilograf-daktilografkinja, činovnik-činovnica, glumac-glumica, književnik-knji-**

ževnica, partizan-partizanka... Ali ima riječi koje su iste za oba spola pa su neke čak u jeziku i obaju rodova, npr. **pazikuća, izjelica, propalica, varalica...** Prema tome duh bi jezika podnio i **Marija N., liječnik,** kao što i podnosi, ali to ipak nije dobro rješenje. Lišimo li se sufikasa kao sredstva za oznaku ženskih bića, morat ćemo upotrebljavati druga. Jezik će doduše naći neki način, jer se ista misao može izreći različito, samo je pitanje je li on jednakovrijedan. Misao u naslovu: **Da li su ostvarljivi snovi jedne šampionke?** može se izreći i bez sufiksa -ka ovako: **Da li su ostvarljivi snovi jednog ženskog šampiona?** To nije teoretska pretpostavka, nego rješenje onih kojima je zatrta razlika između imenica tipa šampion-šampionka ili im bar nije dovoljno razlikovna. Jedan nas oglas obavještava da se na stan primaju »muški radnici«. Na prvi pogled smiješna pogreška, kao kad u drugom oglasu piše: »Kupujemo muškog mačka...«, ali ipak nije ista. Kako danas radnik može biti i žena i muškarac, to onaj tko na stan ne želi primiti ženske radnike mora naglasiti da prima muške radnike. Ili drugi primjer. Nedavno je jedan ugledni predstavnik zagrebačkog radija i televizije rekao da nemaju dovoljno dobrih muških spikera. Dakle mjesto zanemarene sufiksalne razlike upotrebljava se atributna, a ona nije tako ni ekonomicna ni funkcionalna. Od **spiker** i **spikerica** možemo lako izvesti pridjeve, **spikerov, spikeričin,** ali kako ćemo od ženskog **spiker, muški spiker?**

Ima i drugih nevolja. Jedan članak počeo o tome kako je student išao ginekologu. Zainteresirao se čitalac, što će student kod ginekologa, ali se razočarao. Zavarao ga jezični znak. To je bio ženski student, ili jednostavnije rečeno: studentica.

29.1.67.7

S. BABIĆ

NEKOLIKO RIJEČI O „GRAMATICI“

Uz izdanje „Gramatike hrvatskoga ili srpskog jezika“ (Sastavili Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković, izdanje „Školske knjige“)

Često je u našoj štampi bilo govora o pismenosti u našim srednjim školama, i o pismenosti uopće, i svj tom se raspravljalo o tome koliko pismenosti u jednom učionici, malo ili golemo niti. To je pitanje gramatike i pravopisa. Prije pola godine stajao u tom pogledu bilo je vrlo malo. Gramatike nismo imali, a izdanje Babićeva »Pravopisa« bilo je već davno rasprodano. Kad je u veljači ova godina izšlo 15. izdanje »Pravopisa« štampano je nekoliko izvika u njemu, u kojima se s više ili manje (često) nabraja ono nekoliko situacija promjena koje je autor imao, riječi o glavnim problemima i nije bilo. Tek ih se malo više dotakao prof. Lj. Jonke u članku »Nekoliko riječi o 'Pravopisu'« (Hrv. Kolo, 5, 1952), ali i on ne iscrpno, što se već vidi iz samoga naslova. Potrebno je dobro i opširna razgovoriti na pitanje koliko ovaj »Pravopis« pomaže, da se opća pismenost diže na viši nivo. Pa možemo mišljenju ovaj je »Pravopis« staro. Ne zbog principa, na kojima se temelji, nego zbog načina, na koji su ti principi izneseni i obrađeni. Principi Bo-

sanjeva »Pravopis« služe se u potpunosti s duhom našega jezika, jednostavniji su i lakši shvatljivi, ali po načinu, kako su davno, tako i sada, vrlo korisni, bez nekakva izumiranja. Zbog toga taj »Pravopis« nije priručnik, kojim se u problematičnim slučajevima avajko pitanje lako rješuje na činac.

Ne, koliko ti osvetli i nisu dani ono, što je bilo potrebno, ipak je učinjeno najvažnije, što zahtjeva novo izdanje jedne takve knjige. Petlje tri mjeseca došli smo konačno i gramatiku (»Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika«, sastavili Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković, »Školske knjige«, Zagreb, 1952.) no od njezina izlaska do danas bilo je u štampi malo govora. A »Gramatika« je svakako savršenija, da se o njoj progovori i više nego o »Pravopisu«, pogotovu, što ona nije tako novo izdanje, nego je nova knjiga, sa jako malo reči, da je do danas i slaba imala. U mnogome se dotaklo nastojanje na srednjoškolsko gramatiku istih autora za više razrede, ali je ovdje grada dana cietovila i potpunije kao što je i potrebno sa više razrede srednjih škola. Osim toga »Gramatika« svojom namjenom nastoji zadovoljiti i potrebe šire kulturne javnosti, što su autori u predgovoru i napomenuli. Osim zaista svojim opsegom i prelazi srednjoškolske okvire, na možemo reći, da je u neku ruku sastavak većine Martićeve Gramatike.

U osnovni rasloži najnovija »Gramatika« dijeli se kao i sve dosadašnje gramatike (uvod, glasovi, oblici, sintaksa), ali u rasporedu i sistematizaciji grada ima mnogo odstupanja od dosadašnjeg gramatičkog kanona. U uvodnom dijelu Oblika i Tvorbi riječi naslaze se opširna razmatranja o pojmovima, koji dolaze u gramatici. To je dobro došlo, osobito onima, koji se izvan škole služe tom knjigom, jer će im tako većina pojmova biti jasna i bez posebnog tumačenja. Treba istaći, da je akcentu dano dosta prostora, što će pomoći pravilnom izgovoru, samo što je bitanije o akcentu trebalo biti mnogo detaljnije i sistematičnije, osobito kod predsklapanja akcenta, što je prilično zanemareno.

Zbog nastavnog plana u višim razredima srednjih škola knjiga je dodana i kratka gramatika staroslavnskoj jezika, kojim se znogu poslužili i oni, koji se žele bar donekle upoznat i prošleću našega jezika.

U cjelini knjiga je vrlo pregledna, što u mnogome olakšava usvajanje, samo bi ipak dobro bilo, da je bradeti i rezglat.

U našem kulturnom životu osjeća se veći nedostatak moderne normativne gramatike savremenog književnog jezika, »Gramatikon«. Brabec – Hraste – Živković zadovoljena je samo najvažnija potreba. To je u prvom redu zato, što je ona i

provise zapeta okvirima srednje škole. U novome izdanju trebalo bi je u mnogome od toga osloboditi, jer gramatika u višim razredima ne smije biti suviše teška, u kojega se učo i buda pojedinih dječjih nastanet naga treha biti priručnik kojim se se učeni služi u svim prilikama, kad im to zatreba, pa i onda kad izada iz srednje škole. Za dalje izgrađivanje i usavršavanje ove »Gramatike« trebalo bi da o njoj imamo svoje mišljenja i stručnjaci srednjoškolski nastavnici, a i ostali kulturni radnici, uopće svi oni kojima je stalo da veće čitote, pravilnosti i kulture našeg književnog jezika.

S. BABIĆ

„Četvorica u džipu“

Autorima ovoga filma možda i nije bio prvotni cilj da oslikaju film u aktualnom problematiku iz međunarodne politike, Niti je vjerojatno prilikom nastala jedinstvena situacija u međunarodnoj zoni Beča i ona nije, gdje još i danas, usprkos svim nesporazumima u ostrižnim dšipovima hrade njezovite anglo-američko-rusko-francuske patrola i gdje se ljudi predlaženjem is ulice u silici staki put nadi pođ uručavom uprskom drugo vlasti. Prihvatili su takve teme, autori filma »Četvorica u džipu« bezuvjetno su došli u svoje djelo unosi i takve momente, koji imaju neumijivo politički karakter, a svaki pojedinačar is njihove njezovite četvorne patrola, partaa je u odima plodnosti (u vjerojatno i u odima stvaralaca ovog filma) tipični predstavnik svoje zemlje i svoje vlasti. Zbog toga je, film — mađe mudrijan po svojoj umjetničkoj vrijednosti — stvaran žuina dšicustje uglavnom političkog karaktera i najteže je od sudbina i kritičara bio osuđen viša kao politički manifest, a mnogo manje kao djelo filmskih umjetnika. Rusi su, kao što je bilo sa očekivati, u tome dijelu vidjeli samo pravačunata stvareno sšicustanje Sovjetskog saveza i njegovih ljudi, Austrijance je film odšiceno, jer kerakto toplo sšicustje a njihovim paznjama, neki su Englezi bili usvjedani, jer je od »Četvorice u džipu« najprimativniji bio upravo predstavnik njihova naroda, Američani su bili neobično zadovoljni jer njihoo je sšicustje is njezovite patrola njezovom najprimativniji, a neki dobromjerni pacifisti uspjeli su čak da pronađu u filmu plodiranje sa međunarodna razumijevanje i suradnju. U svakom od tih konstatacija sadržan je stanoviti dio istine. Međutim, usprkos takvom samjerkanju, beča atmosfera, prisutan u filmu »Četvorica u džipu« djeluje znatno usprizivo, jer stanje u okupiranom gradu i osobine raznih okupatoru pravačunata su uglavnom realistični, a filmačka obrada pojedinih likova i njihovih djela znatno je usprizivno. Da film nema te umjetničke vrijednosti, on bi možda i predstavljao samo politički pamflet.

S. G.

INSTVO

zakosti to više, jer mi pamtanjanje saučebna vidimo sšicustje u forme, što mi najvećim dšicustje upravo zato što oni tako odšicustje brane — namre jezika i narodnosti.

Konačno ovime javno pozivam izvjesitelje nepamtanjanje kao i opširni saučebni novina. Koli se njemu usprizivati o opširnom dogodnju naljude i najzobnije sšicustje u svijet razmatrati sšicustje odšicustje izvjesitelje — da, ako mođu na sšicustje la vrlo dšicustje saučebni sšicustje sšicustje svoje navoda i ako u sšicustje tšicustje samo sšicustje ošicustje za čest — javno kažu svoje imena, upravo tako kako je svoje gornje navoda bez promišljanja svojim pravim imenom sšicustje sšicustje.

Foto: E. Šurjak

Dugoočekivana knjiga

Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika, sastaviti Ivan Brabeč, Mate Hraste i Sveten Živković, „Školska knjiga“, Zagreb, 1952. Stjepan Ba...

Svatko, tko se stoji književnom jezikom, često dolazi u sumnju, da li se pravilno koristi. Tada je najbolje saznati koji od jezičnih priručnika (gramatika, pravopis, rječnik, jezični savjetnik) i u njemu pronaći najpouzdaniji sadržaj. Naša jezikovna literatura prilično je bogata takvim priručnicima, ali mnogi su već dugo izvan uporabe, a govoreći još su aktualni u tisku, pa se na njima oslanjaju mnogi učitelji i studenti. Posljednja je takva naša Gramatika i stilistika hrv. ili srp. književnog jezika izdala su Gramatika, kojima su izdvojili najviše relevantnih sadržaja. Ovdje dajemo samo najvažnije podatke. Oni današnji koji su gramatikom, koja je najvažnija, osim sintaktičke, morfološke, fonetike i filozofije nastavnika, a i štira kruga kulturologa, stekli, ona će za njih biti dobro doći, jer svoim sadržajem namno predstavlja savremenu, a ne stariju Gramatiku, što se odmah ogleda, da i nije spomenuto u prethodnoj. To je sasvim razumljivo, jer se danas ne može pisati gramatika hrv. ili srp. književnog jezika, a da se ne uobitno razmisli ne samo Marčevićevu Gramatiku, Marčević je na tom području napravio savršeni, koji drugi mogu samo pravdati i nadograđivati. Preporučuje se više odmah na prvom stranici ove Gramatike, gdje se govori o kulturno-jezičnim jezicima, znanosti, književnom i književnom jeziku, pravilnom načinu i govora. Prve deklaracije imenka sadržaj su odgrnuću gramatiku i počinjavaju, kojima se nepotpuno odnose na gramatiku. Ovo je napravio na najbolji način, jer prije nego se štošta rekao književno, valja objasniti, što znači. Od drugog strane gledajući ovo i ne ide u iskoristljivo, kao što je u drugim jezicima. Najbolje odobrenje od donosačima gramatičkog kanona. Mislimo, da je to samo jedinstveni, jer da mnogo je poznatih knjiga, koji se izvan škole često odaju knjigama, da im mnogi pojmovi budu jasniji, u odnosu na objektivno iskustvo u književnom jeziku. Tako su pr. tražila su upravo određeni i neodređeni prilikama tđu zapravo u skladu, ali je dobro, što su obje književna, jer se tako ostaje na očigled sve, što se govori o predmetima. Tako je učinjeno i kod sadržajima, samo što ipak u potpunosti nije sve rečeno riješenom. Kad je već objavljeno izdavanje, za potrebe shvaćanja u morfoložiju, trebalo je odmah na jednom mjestu reći sve o pojedinim vrstama, a ne na dva, kao što je učinjeno. U objektivni Gramatika je predložila, ali radi jasnoće trebalo je još više pojedine riječi štampati debelom i pouzdati, osobito u smislu.

Ne valja upotrebljavati veličinu (na samo satu, što imamo dobro prosta; slapi) i njihovo. Početno imna i početno, što se više štiskava, mislimo, da je bilo potrebno reći, što je zrikava. Dobro je, što se često nalazi pogreška, koje su osobito danas vrlo raširene. Tako na pr. da se u pojedinim jezicima ne upotrebljavaju, kao je imenka kod dodataka. Takva upotreba nije u duhu sadržaja jezika, a u posljednje vrijeme suviše su se o njemu vrlo često, što je jako dobro, što je upućeno na pravilno upotrebu pridodaka po (str. 513). Ili se često taj pridodak krivo upotrebljava, na pr. po tzv. pitajući, mijenja, u tom pitajući. Od neodređenata, spomenimo biti (ona), koji je Bještvar zapravo i kod Marčevića, a to je, da se autor nije služio najboljim radovima iz područja sadržaja o jeziku. Tu u prvom redu mislimo na radove prof. Đelića, jer onaj odgovori pojmovi u gramatici su vrlo dobro došli, kao što je na pr. stilačički i faktički i reaktiv. To je jedinstveni slatku, koji se može primijeniti na sve glasovne vrstama, a sadržaj je jasniji i bolji od Marčevićevog i napravio sedahatim.

Kako vidimo, ova Gramatika predstavlja se razlikuje od Marčevićevog, ali i u mnogo prednosti, što je osobito jasno, jer Marčević je svoju Gramatiku izradio na temelju Vukovih i Daničićevih jezika, savršeno došla, ali poznati. Svrha pravila izeno je u kulturov jezika i potvrdio, za svojim primjerima. Autori ove Gramatike jedinstveno su, osim Marčevićevih pravila, pa ih po izvršivajući primjerima, koje su usimili bez ikakva jezik i sistema, a u prvoj se jedinstveno izvršivajući. To je sadržaj najvažnije strane ove knjige. Time ne samo što se stalno povećavaju i dana pravila, nego se i tada primjenjuju i kao sadržaj, a u većini su jedinstveni, bilježi i otkriva: Spriča je sadržaj od jezika. Uspostavlja se naposljetku njegov sadržaj. Misli su brži na radu od starijih, koji se svi predmeti vrši u jednoj stranici (83), gdje nalazimo i (ovaj rečenici). Početno li Savu, Dravu i Dunav po dodatni, koji je...

Protiv nespretnog citiranja / Jozo Putjica

Veselo čita se u našim listovima, ali se u njoj skrivaju da bi doprinosili svojoj tvrdnji, ali da bi u dokazali nepravilnost, gledajući na vrijeme pojave i problema, upotrijebljenih riječi, a mnogi su kod toga polju upravo sagledali vrijednost i izrazitost u tome, što je izdvojilo do zabava, vijesti, odlučivanja, uporeva. Postojnja iko eja tekov, nepravilnost, nastanak i krivo i čime bila je u Hulenševom članku o slavici i plemenu, gdje je spomenuti članak napisan u oim nespretno izvrsno i glavača, pos moje citata. I tim otupiti i otrgati mlađi je "Sveučilišna poezija u kojem sam savjet, nadpisana, i, i, njihovu naručuju i loku ziju, za njegove članka se vidj (mislim u re čima i 2) da je on u misli na istim podiel kao i ja, "r", na je dobrih člankom podrpu člank, priručniku, izvrsno i llovu izvrsno, ne je napravio izvrsno kvalitiranje, sa ovom i llovu ono što je bilo napravio. Koriko je to sredio na gramatiku, mislim uopćenito nije moja stvar, ali nasum sam se povjerljivo taj isti člankom u tražen, uopćenito članka vodi neko moje citate potpuno pogrešno i na radu izdavanje koje je linije iakočinica borbu tre oim nepravilnost, u našim listovima, reču reći, koje se buru svi listovi od Skopji i Ljiljanine. Tako je on napravio da sam ja ne da bi pod drugim okolnostima, ukratko, Majakov festival, unijela, a to je nepoborivo je njemu odnra, spovjednik, upravo kod sam pismo, da bi to veče, sud drugu okolnost, a pa se film, o vaj i jianju, mođ udobrih, po je prema tome i vrijeme, u zemljama, što mi predložio, da bi ja ta taš upredio u neko spovjednik, ostaliho.

Iz kineske lirike: Princ Li-Ju

U vrijeme vladavine dinastije Tang u Kini (800-900 n. e.) kineska civilizacija opsegila je najveću svoju, a kineski književni život i društvena kultura proširili su u Koreju i Japan. Najveća književna dostignuća bila su u pjesmarici, na području poezije, tako da se to radiloje svoje veštinstu i dobim kinone poezije. Koliko je tada stvarno bila razvijena poezija, vidi se po tome što je u tom razdoblju objavljeno više manje nego stotinu (200) veštinstu i manjih književnih pjesmarica. U broj njihovih pjesama prenatrasi 40.000. Najpoznatiji pjesnik tog razdoblja bio je Yang Yeh (808-741), Li Po (701-762), Tu Fu (712-770) i Su Ču-šj (774-812). Princ Li Ju (ili Li Hsin Ču) bio je jedan od posljednjih pjesnika starnog doba i posljednji vladar kratkograne Juha Tang dinastije u prvoj polovini u Nankingu. Kad je 704. god. prvi put stupio na prijestolje, ovaj grad već je bio u...

je narobljen i zatvoren u Pienlingu, gdje je i umro nakon dvije godine. Svećenosti su prečali da je bio otrovan vodom, zbog postojanje pričanja, koje su zatvoreni u njegovim pjesmama, a osobito zbog stih: "Ne mogu podnijeti misli o svom zatačenju na mjestima. Za vrijeme svoj vladavine bio je poznat kao pokrovitelj glazbe i plesa. Književno djelo Li Jua većina je ograničeno sastojalo se od stoga nalik na kratkih lirskih pjesama u tzv. "šju fani", koji karakterizira stvaranje riječi i određeno glazbeno učenje, kojim je bilo čuo 90, iz nekoliko izmjaka sve su one ujedno nastale u zajednici. U profinijem lirizmu i ljubavnosti lirizma malo se je pismena je forme nadživjela. On je prevažan pjesnik za pjesnika, a njegove pjesme predstavljaju početnici u "šju fani" kao osnove. On tri njegove stihove, iz opuscula priloga Čung Šan.

Prilog 9 - Babićev prikaz gramatike u Studentskom listu 1952. godine

Čreč Osman Berberović

Na svojem sastanku 17. ožujka 1971. god. Organizacija
S K Hrvatske osnovnih škola u Lakovu donijela je slijedeće

Z A K L J U Č K E

1. Još uvijek su prisutne unitarističke koncepcije u jeziku koje se suprotstavljaju svim suvremenim teševinama u razvoju hrvatske kulture. Iako je problem varijanata u nas danas znanstvene neobrađen, jasno nam je da su se na osnovu jednog lingvističkog blaga izgrađila dva standardna književna jezika, hrvatski i srpski, i da se kao takvi službeno upotrebljavaju u školi. Prema tome nastavni jezik u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj je hrvatski književni jezik i nastavnici se u procesu nastave moraju isključivo služiti standardnim normama hrvatskoga književnog jezika.

2. Zadatak nastavnika hrvatskoga jezika je upoznavanje učenika s dijalektima i govorima. Upoznavajući učenika s bogatstvom našeg narodnog izraza, nastavnici moraju ukazati na njegovu vrijednost u stvaranju hrvatskoga kulturnog izraza i govorni izraz učenika razvijati na vrhlima hrvatske književne baštine.

3. Svjesni smo činjenice da je dugogodišnja jezična tolerancija, izgrađena na koncepcijama Novosadskoga dogovora koji je u svom početku bio ništavan, bila put ka jezičnoj nesposobnosti, jer učenik miješavši jednu i drugu varijantu nije mogao naučiti ni jednu niti drugu. Mnogi su kroz prizmu varijanata naglašavali bogatstvo i sinonime našega jezika, ali ovakva jezična tolerancija bijaše put ka neprirodnoj jezičnoj integraciji. Stoga je dužnost nastavnika svih struka da na tekstovima izvan hrvatskoga književnoga izraza upoznavaju učenike s njihovim podrijetlom i pripadnošću i da ih istovremeno prevode na materinji hrvatski jezik. Samo na taj način možemo izbjeći namjerne utjecaje nastavnika i njegovati čistu hrvatskoga kulturnog izraza.

4. Tijekom prošlih desetljeća na područje Hrvatske preturali su se udžbenici, brošure i druga štampa tiskana istočnom varijantom. U živu riječ nastavnika važno sredstvo odgoja i obrazovanja su udžbenici, tiskani materijali i govorne emisije sredstava javnog informiranja. Zbog toga smatramo da radi očuvanja i njegovanja jezika svi tiskani materijali i govorne emisije usmjerene odgoju i obrazovanju moraju biti pisani ili izgovoreni hrvatskim književnim jezikom.

*opnom
opci*

SEKRETAR:

Mijo Rečić, v.r.

Prilog 10 – Zaključci SK H 17.
ožujka 1971. godine